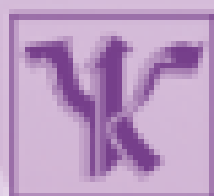

Педагогічні науки

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МАУП

**МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

**SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT**

PEDAGOGICAL SCIENCES

Випуск 2 (65), 2025

Видавничий дім
“Гельветика”
2025

Редакційна колегія

Бахов І. С., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна (головний редактор)

Безверхня Г. В., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я, Луцький національний технічний університет, Україна

Блажко О. А., доктор педагогічних наук, професор, декан природничо-географічного факультету, професор кафедри хімії та методики навчання хімії, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

Бондаренко В. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки, Національна академія внутрішніх справ, Україна

Вальчук-Оркуша О. М., доктор габілітований, Факультет географічних і геологічних наук, Університет імені Адама Міцкевича у Познані (Uniwersytet imeni Adama Mickiewicza w Poznaniu), Польща

Василишина Н. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Національний авіаційний університет, Україна

Герасименко Л. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Україна

Головач Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Замелюк М. І., кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, Україна

Кисленко Д. П., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Україна

Костікова І. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Кравченко Т. П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Кравчук О. В., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Марцева Л. А., доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора Вінницького регіонального центру оцінювання якості освіти, доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки, Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Млинарчук-Соколовська Анна (Anna Młynarczuk-Sokołowska), доктор наук, професор, факультет педагогіки, Білостоцький університет (University of Białystok), Білосток, Польща

Москаленко О. І., доктор педагогічних наук, професор кафедри авіаційних робіт та послуг (англомовний проєкт), Національний авіаційний університет, Україна

Осадченко Т. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Пліско В. І., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й методики фізичного виховання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Побірченко Н. С., доктор педагогічних наук, професор, Державне Вище Професійно-Технічне Училище ім. Вітелона, Польща (голова редакційної ради)

Поліщук Г. В., доктор педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови та методики її викладання, Центральноукраїнський національний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Потапчук Т. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної та спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Рибалко П. Ф., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики фізичної культури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна

Рижиков В. С., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник, Військовий Інститут Київського Національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Даріуш В. Скальські (Dariusz V. Skalski), доктор педагогічних наук, кандидат наук з фізичної культури, інженер, професор, Секція плавання та рятування на воді, Академія Фізичного Виховання та Спорту (Academy of Physical Education and Sports), Польща

Солтик О. О., доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту, Хмельницький національний університет, Україна

Цибульська В. В., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Чернуха Н. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації і соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Затверджено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 6 від 16 липня 2025 року)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року

Ідентифікатор медіа: R30-03896

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (вул. Фрометівська, буд. 2, м. Київ, 03039, iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).

Періодичність видання: 4 рази на рік.

DOI: 10.32689/maup.ped

Наукові праці МАУП. Педагогічні науки. 2024. Вип. 2 (65). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2025. 56 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку педагогічних наук. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток педагогічних наук в Україні.

ЗМІСТ

**Божена БУХОВЕЦЬ, Тетяна РИЧОК, Катерина ФІЛІПЦОВА,
Каріна ВЕРЗЛОВА, Галина ДИШЕЛЬ**

ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ
З ДОРСОПАТІЄЮ ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА.....5

Людмила ВАРЯНИЦЯ

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ УМІНЬ АНАЛІЗУВАТИ ІЛЮСТРАЦІЮ
ДИТЯЧОЇ КНИГИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЇХНЬОЇ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....9

Ольга ГАЛІЩАН, Тетяна ОСИПОВА

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ
ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА».....16

Олена ДОЛГОПОЛ, Альона ПРИХОДЬКО

НАВЧАННЯ ІВЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТИМБІЛДІНГУ МАЙБУТНІХ
ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ.....23

**Світлана ДОЛЖЕНКО, Олена ГОРБАТЮК, Ганна СОКОЛОВА,
Вікторія ГАЛУЩЕНКО**

ВЗАЄМОДІЯ ФАХІВЦІВ: СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ІЗ ЗАЇКАННЯМ.....29

Мар'яна КЕРАСЮК, Людмила МАТЮШКО

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
НАПРИКІНЦІ ХІХ– НА ПОЧ. ХХ СТОЛІТТЯ.....36

Anton LYTVYNENKO

INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE DIGITAL ENVIRONMENT:
INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES.....43

Володимир МИХАЙЛОВ, Дмитро КИСЛЕНКО, Віталій ПОЛИВАНЮК

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ОРГАНАХ ВІЙСЬКОВОГО
УПРАВЛІННЯ.....49

CONTENTS

**Bozhena BUKHOVETS, Tetyana RYCHOK, Kateryna FILIPTSOVA,
Karina VERZLOVA, Halyna DYSHEL**

PHYSICAL AND SPORTS REHABILITATION OF ELDERLY PEOPLE
WITH LUMBAR SPINE DORSOPATHY..... 5

Liudmyla VARIANYTSIA

FORMATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS' SKILLS TO ANALYZE
CHILDREN'S BOOK ILLUSTRATIONS AS AN ELEMENT
OF THEIR PROFESSIONAL COMPETENCE..... 9

Olha HALITSAN, Tatyana OSYPOVA

SPECIFICITY OF FORMING INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE
OF FUTURE TEACHERS USING INTERACTIVE TEACHING MEANS
DURING THE STUDY OF THE DISCIPLINE "PEDAGOGY"..... 16

Olena DOLHOPOL, Alona PRYKHODKO

TRAINING EVENT MANAGEMENT AND TEAM BUILDING
FOR FUTURE ORGANIZATIONAL PSYCHOLOGISTS..... 23

**Svitlana DOLZHENKO, Olena HORBATIUK, Hanna SOKOLOVA,
Victoria HALUSHCHENKO**

INTERACTION OF SPECIALISTS: STRATEGIES FOR SUPPORTING CHILDREN
WITH STUTTERING..... 29

Mariana KERASIUK. LIUDMYLA MATIUSHKO

NATIONAL EDUCATION IN THE ACTIVITIES OF "PROSVITA"
AT THE END OF THE 19TH–EARLY 20TH CENTURY..... 36

Anton LYTVYNENKO

INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE DIGITAL ENVIRONMENT:
INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES..... 43

Volodymyr MYKHAYLOV, Dmytro KYSLENKO, Vitaliy POLYVANYUK

THE IMPROVEMENT OF THE CONTENT OF PHYSICAL TRAINING IN MILITARY
MANAGEMENT UNITS..... 49

УДК 796. 012.6:615.825.

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.1>**Божена БУХОВЕЦЬ**

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, викладач кафедри гімнастики та фізкультурно-спортивних технологій,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
ORCID: 0000-0003-2386-3995

Тетяна РИЧОК

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент кафедри кінезіології та фізкультурно-спортивної реабілітації,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID: 0000-0003-1280-7058

Катерина ФІЛІПЦОВА

кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та здоров'язбережувальних технологій,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID: 0000-0003-4385-7090

Каріна ВЕРЗЛОВА

викладач кафедри кінезіології та фізкультурно-спортивної реабілітації,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID: 0009-0009-9363-6430

Галина ДИШЕЛЬ

старший викладач кафедри біології та здоров'язбережувальних технологій,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
ORCID: 0000-0002-4850-94142

ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ З ДОРСОПАТІЄЮ ПОПЕРЕКОВОГО ВІДДІЛУ ХРЕБТА

Аналіз науково-методичної літератури з проблеми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта показав, що в даний час розроблено та апробовано велику кількість чимало методик з використання сучасних підходів. Однак, експериментально обгрунтованого правильного поєднання комплексного використання засобів фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта у науково-методичній літературі надано недостатньо. Тому розробка та впровадження запропонованої програми фізкультурно-спортивної реабілітації для даного контингенту є вкрай актуальною.

Мета дослідження полягає у розробці та апробації програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта. У представленому дослідженні взяли участь 10 жінок похилого віку (60-70 років), програма фізкультурно-спортивної реабілітації була реалізовано протягом 4 тижнів. У експерименті було застосовано наступні методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, порівняння синтез даних літературних джерел); педагогічні (спостереження, експеримент, тестування («Пальці – підлога», візуальна аналогова шкала болю, тест Шобера, мануально-м'язового тестування); анкетування (анкета оцінки якості життя SF – 36); математичні.

Складовими програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу були: оздоровча гімнастика з застосуванням дихальних вправ за системою Пілатесу, спеціальних та коригуючих вправ, загальноорозвиваючих вправ; фізіотерапії; коригувальної гімнастики у водному середовищі; тейпування; масажу. Застосування запропонованої програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта сприяла поліпшенню функціонального стану опорно-рухового апарату та рухової функції досліджуваних.

Ключові слова: фізкультурно-спортивна реабілітація, особи похилого віку, програма, методи дослідження.

Bozhena BUKHOVETS, Tetyana RYCHOK, Kateryna FILIPTSOVA, Karina VERZLOVA, Halyna DYSHEL. PHYSICAL AND SPORTS REHABILITATION OF ELDERLY PEOPLE WITH LUMBAR SPINE DORSOPATHY

Analysis of scientific and methodological literature on the problem of physical and sports rehabilitation of elderly people with lumbar spine dorsopathy showed that currently a large number of methods using modern approaches have been developed and tested. However, the experimentally substantiated correct combination of complex use of physical and sports rehabilitation tools for elderly people with lumbar spine dorsopathy is not provided in the scientific and methodological literature. Therefore, the development and implementation of the proposed physical and sports rehabilitation program for this contingent is extremely relevant.

The purpose of the study is to develop and test a program of physical education and sports rehabilitation of elderly people with dorsopathy of the lumbar spine. The presented study involved 10 elderly women (60-70 years old), the program of physical education and sports rehabilitation was implemented for 4 weeks. The following research methods were used in the experiment: theoretical (analysis, generalization, comparison, synthesis of data from literary sources); pedagogical (observation, experiment, testing («Fingers – floor», visual analog pain scale, Schober test, manual muscle testing); questionnaire (quality of life assessment questionnaire SF – 36); mathematical.

The components of the program of physical education and sports rehabilitation of elderly people with lumbar dorsopathy were: health gymnastics with the use of breathing exercises according to the Pilates system, special and corrective exercises, general developmental exercises; physiotherapy; corrective gymnastics in the aquatic environment; taping; massage. The use of the proposed program of physical education and sports rehabilitation of elderly people with lumbar dorsopathy contributed to the improvement of the functional state of the musculoskeletal system and motor function of the subjects.

Key words: physical education and sports rehabilitation, elderly people, program, research methods.

Постановка проблеми. Згідно з даними сучасних наукових досліджень, від 45 до 80 % осіб похилого віку страждають від хронічного болю у поперековому відділі хребта. Відомо, що вертеброгенні захворювання дегенеративно-дистрофічного характеру вражають осіб похилого віку по всьому світу, значно знижуючи якість їхнього життя і призводять до великих економічних втрат, які у свою чергу пов'язані з високою вартістю діагностики, медикоментозного лікування та фізкультурно-спортивної реабілітації [9, с. 285–294].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями визначається вкрай низька ефективність медикоментозного лікування при даному патологічному стані [3, с. 19–25]. Аналіз даних літературних джерел та наукових досліджень присячених профілактиці та реабілітації осіб похилого віку з комплексною патологією, яка пов'язана з дорсопатією, показала, що особливу роль має визначення морфофункціональних порушень м'язово-зв'язувального апарату та опорно-рухового апарату та центральної нервової системи [10, с. 1309–1310]. Ступінь даних порушень за даними ряду авторів може змінюватись у досить широкому діапазоні – порушення постави, деформація кінцівок, м'язові та суглобові контрактура, асиметричний тонус м'язів [7, с. 51–53].

При вертеброгенних захворюваннях через патологічні процеси може спостерігатися єдиний патогенетичний механізм розвитку даної патології та наявність чинників ризику формування. Серед основних факторів ризику прийнято виділяти гіподинамію, пси-

хоємocійний стрес, вегетативні порушення та неправильне харчування [5, с. 46–48].

У процесі реалізації реабілітаційних заходів у осіб похилого віку з дорсопатією у поперековому відділі хребта, важливу роль грає використання немедикаментозного лікування, а саме застосування методів фізкультурно-спортивної реабілітації, які мають ряд переваг [2, с. 36–37]. До таких методів відносять: коригуючу гімнастику в водному середовищі, тейпування, фізіотерапію, оздоровчу гімнастику, теренкур тощо [1, с. 95–96].

Незважаючи на застосування в реабілітації даного контингенту практиці різних програм, вони недостатньо використовують сучасні досягнення фізкультурно-оздоровчих технологій та недостатньо використовують комплексні взаємодоповнюючі методи та технічні засоби в фізкультурно-спортивній реабілітації осіб похилого віку.

Все вище перераховане, визначило необхідність подальшого глибокого аналізу, вивчення та розробки сучасної програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта з застосуванням сучасних та традиційних методів та засобів корекції біомеханічних порушень поперекового відділу, закріплення оптимально можливого рухового стереотипу, що обумовило вибір напрямку наукового дослідження.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано відповідно до плану НДР ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» на 2024–2028 рр. «Сучасні інноваційні під-

ходи до організації фізкультурно-спортивної діяльності», номер державної реєстрації 0124U000218.

Формування мети статті: розробка та апробація програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта. Для досягнення мети дослідження були використані наступні завдання:

1. Аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури з обраної теми дослідження.

2. Розробити програму фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку при дорсопатії поперекового відділу хребта в осіб похилого віку.

3. Оцінити ефективність розробленої та впровадженої програми фізкультурно-спортивної реабілітації для осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта протягом експерименту.

Виклад основного матеріалу статті. У науковому дослідженні прийняли участь 10 жінок віком (60–70 років), за інформативною згодою. Методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, порівняння синтез даних літературних джерел); педагогічні (спостереження, експеримент, тестування («Пальці – підлога», візуальна аналогова шкала болю, тест Шобера, мануально-м'язового тестування); анкетування (анкета оцінки якості життя SF – 36); математичні.

Тест Шобера є валідним та застосовується для оцінки згинальних рухів у поперековому відділі хребта. Модифікована версія цього тесту включена в BASMI – інструмент для визначення клінічно значущих змін у русі хребта у осіб, які страждають на больові відчуття в поперековому відділі хребта.

Для проведення тесту випробуваний стоїть босоніж, розставивши ноги на відстані 30 см один від одного. Потім позначається точка на 5 см нижче остистого відростка S2 і одну точку на 10 см вище, вимірюється відстань між двома точками, яка має становити 15 см. Далі особа згинається якомога далі, тримаючи ноги повністю витягнутими, і відстань знову вимірюється. Різниця між двома вимірами вказує на величину згинання. Також можна застосовувати модифіковану версію даного тесту, що працює так само, за винятком того, що орієнтир, з якого робляться дві позначки, знаходиться на рівні гребеня клубової кістки, який, ймовірно, легше пальпувати.

Тест «Пальці – підлога» (або нахил тулуба вперед з положення сидіння) було застосовано для дослідження розвитку гнучкості м'язів

задньої поверхні стегон і спини. Випробуваний сидить на підлозі, ноги витягнуті вперед, ступні вертикально. Потім досліджуваний нахиляється вперед, намагаючись дотягнутися руками до пальців ніг, не згинаючи колін. Результат вимірюється в см, враховуючи відстань між кінчиками пальців і п'ятами.

Візуальна аналогова шкала болю застосовувалась для оцінки інтенсивності болю. Відповідна шкала являє собою лінію довжиною 10 см, розмічена на папері – без клітинок. 0 см – це «болю немає», найправіша точка (10 см) – «біль сама нестерпна, яка ось-ось призведе до загибелі». Випробувана повина поставити крапку там, де, як вона відчуває, розташовується його біль. Фахівець бере лінійку і визначається, на якій позначці знаходиться точка досліджуваного: 0-1 см – біль вкрай слабкий; від 2 до 4 см – слабкий; від 4 до 6 см – помірний; від 6 до 8 см – дуже сильний; 8–10 см – нестерпний біль.

Опитувальник SF-36, також відомий як Medical Outcomes Study Short-Form 36, використовувався в дослідженні для оцінки впливу патологічного стану на якість життя осіб похилого стану. Анкета є інструментом для оцінки якості життя, пов'язаної зі станом здоров'ям різних верств населення. Анкета складається з 36 питань, що охоплюють 8 шкал, які вимірюють фізичне та психологічне благополуччя. Відповіді на питання оцінюються в балах від 0 до 100, де вищий бал вказує на кращий стан здоров'я.

Програма фізкультурно-спортивної реабілітації розраховувалась на 4 тижні та була направлена на: зменшення больового синдрому в зоні поперекового відділу хребта; покращення рухливості поперекового відділу хребта; регуляція м'язового тону м'язів спини; поліпшення трофіки в паравертебральній ділянці тощо.

Засобами, методами та формами для досягнення поставлених завдань запропонованої програми фізкультурно-спортивної реабілітації були: оздоровча гімнастика з застосуванням дихальних вправ за системою Пілатесу, спеціальних та коригуючих вправ, загально-розвиваючих вправ; фізіотерапії; коригувальної гімнастики у водному середовищі; тайпуння та масажу.

Результати дослідження. Застосування запропонованої програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта сприяла поліпшенню функціонального стану опорно-рухового апарату та рухової функції досліджуваних. В ході дослідження були виявлені позитивні зміни в показниках:

мануально-м'язового тестування сідничного м'яза з $1,9 \pm 0,6$ балів до $4,5 \pm 0,5$ балів ($p < 0,05$); показники тесту Шобера до експерименту становили $3,91 \pm 0,4$ см., а після дані показники досягли $6,87 \pm 0,5$ см. ($p < 0,05$); показники тест «Пальці-підлога» до експерименту $37,4 \pm 5,1$ см., а після склали $20,5 \pm 3,4$, тобто показники покращали на 16,9 см., збільшення становило 45 % ($p < 0,05$), у 80 % досліджуваних покращилась якість життя за даними опитування.

Висновки. Можливо припустити, що розроблена та впроваджена програма фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта з використанням: тейпування, коригуючої гімнастики у водному середовищі, оздоровчої гімнастики, масажу та фізіотерапії сприятиме зменшенню больового синдрому, збільшенню рухливості в поперековому відділі хребта, зміцненню м'язів, підвищенню загальної працездатності та якості життя.

Аналіз науково-методичної літератури з проблеми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта показав, що в даний час

розроблено та апробовано велику кількість чимало методик з використання сучасних підходів. Однак, експериментально обґрунтованого правильного поєднання комплексного використання засобів фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу хребта у науково-методичній літературі надано недостатньо. Тому розробка та впровадження запропонованої програми фізкультурно-спортивної реабілітації для даного контингенту є вкрай актуальною.

У ході педагогічного експерименту було доведено ефективність запропонованої програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку з дорсопатією поперекового відділу. Складові елементи запропонованої програми можуть бути рекомендовані у комплексному відновленні та покращенні якості життя осіб похилого віку.

Перспективи подальших наукових досліджень. Дослідження запропонована програми фізкультурно-спортивної реабілітації осіб похилого віку при інших проблемах дегенеративно-дистрофічного характеру області хребта.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гакман А. В., Балацька Л. В., Лясота Т. І. Вплив рекреаційно-оздоровчої діяльності на уповільнення старіння організму. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2016. № 9. С. 91–97.
2. Гакман А. Діагностика самооцінки психічних станів людей похилого віку та їх потреба у активності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури/фізична культура і спорт*. 2019. № 11(119). С. 34–38.
3. Гакман А. Парадигма якості життя у похилому віці: теоретичне обґрунтування. *Актуальні проблеми фізичного виховання та методики спортивного тренування*. 2020. № 2. С. 17–25.
4. Гакман А., Дудіцька С., Вілігорський О. Задоволеність життям та роль психофізичних компонентів у якості життя людей похилого віку. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2020. № 35. С. 3–9.
5. Дудіцька С. Мотиви й різновиди рекреаційно-оздоровчої діяльності людей похилого віку. *Вісник Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Серія: Фізична культура і спорт*. 2019. № 31. С. 45–49. DOI: 10.15330/fcult.31.45-49
6. Дудіцька С. П., Андрєєва О. В., Гакман А. В. Технологія організації рекреаційно-оздоровчої діяльності жінок похилого віку в умовах санаторно-курортних закладів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2019. № 4. С. 63–7. DOI:10.32652/tmfvs.2019.4.63-67
7. Дудіцька С., Гакман А., Випасняк І. Аналіз структури вільного часу жінок похилого віку. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць*. 2019. № 7(26). С. 50–56.
8. Рубан Л. Оздоровчо-рухова активність як фактор, що лімітує якість життя жінок середнього та похилого віку. *Publishing House "Baltija Publishing"*. 2023. С. 284–296. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-280-7-10>
9. Томенко О. А. Обґрунтування програми оздоровчо-рекреаційної діяльності у похилому віці. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт*. 2020. № 37. С. 21–29.
10. Andrieieva O., Hakman A., Kashuba V., Vasylenko M., Patsaliuk K., Koshura A., Istyniuk I. Effects of physical activity on aging processes in elderly persons. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. Vol. 19 (Supplement issue 4). Art 190. P. 1308–1314.

УДК 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.2>**Людмила ВАРЯНИЦЯ**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри розвитку дитини раннього і дошкільного віку, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», luda.varaniza@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4355-1529

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ УМІНЬ АНАЛІЗУВАТИ ІЛЮСТРАЦІЮ ДИТЯЧОЇ КНИГИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЇХНЬОЇ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У сучасній системі професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти особливої актуальності набуває формування умінь комплексного аналізу дитячої книги, зокрема її ілюстративного наповнення. Ілюстрації в дитячій літературі виконують не лише естетичну, а й пізнавальну, комунікативну та розвивальну функції, впливають на уяву, емоційний інтелект, формування художнього смаку й моральних орієнтирів дитини. З огляду на це, здатність вихователя правильно інтерпретувати візуальний матеріал, аналізувати його відповідність змісту твору, віковим особливостям дітей і педагогічним завданням, є невіддільною складовою його фахової компетентності.

Отже, метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначення шляхів формування в майбутніх вихователів умінь аналізувати ілюстрацію дитячої книги як елемента їхньої фахової компетентності. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові методи: описовий – для окреслення ролі ілюстрацій у дитячій літературі; аналіз – з метою виокремлення критеріїв і параметрів педагогічного аналізу; порівняльний – для розгляду різновидів ілюстративного супроводу; моделювання – при конструюванні структури формування аналітичних умінь у здобувачів вищої освіти; узагальнення – для систематизації отриманих результатів. Результати дослідження підтвердили, що систематична робота з ілюстраціями в освітньому процесі сприяє розвитку в майбутніх вихователів здатності критично оцінювати художні твори, розуміти їхній виховний потенціал і добирати відповідний візуальний матеріал у практичній діяльності. У межах дослідження було запропоновано інтеграцію міждисциплінарного підходу, активне залучення майбутніх фахівців до аналізу конкретних кейсів, спільне обговорення та критичне осмислення зразків сучасної та класичної дитячої книги.

У висновках підсумовано, що формування в майбутніх вихователів умінь аналізувати ілюстрацію дитячої книги є важливим чинником професійного становлення педагогів, який підвищує ефективність освітньо-виховної роботи з дітьми дошкільного віку та забезпечує якісну реалізацію завдань художньо-естетичного розвитку в дошкільній освіті.

Ключові слова: формування, майбутні вихователі, уміння аналізувати, ілюстрація дитячої книги, фахова компетентність, професійна підготовка.

Liudmyla VARIANYTSIA. FORMATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS' SKILLS TO ANALYZE CHILDREN'S BOOK ILLUSTRATIONS AS AN ELEMENT OF THEIR PROFESSIONAL COMPETENCE

In the modern system of professional training of future specialists in preschool education, the formation of skills of complex analysis of a children's book, in particular its illustrative content, is of particular relevance. Illustrations in children's literature perform not only aesthetic, but also cognitive, communicative and developmental functions, affecting the imagination, emotional intelligence, formation of artistic taste and moral guidelines of the child. Given this, the ability of the educator to correctly interpret visual material, analyze its relevance to the content of the work, the age characteristics of children and pedagogical tasks is an integral part of their professional competence.

Therefore, the purpose of the study is to theoretically substantiate and identify ways to develop future teachers' ability to analyze children's book illustrations as an element of their professional competence. The study used general scientific methods: descriptive – to outline the role of illustrations in children's literature; analysis – to identify the criteria and parameters of pedagogical analysis; comparative – to consider the types of illustrative support; modeling – in designing the structure of the formation of analytical skills in higher education students; generalization – to systematize the results. The results of the study confirmed that systematic work with illustrations in the educational process contributes to the development of future educators' ability to critically evaluate works of art, understand their educational potential and select appropriate visual material in practical activities. The study proposed the integration of an interdisciplinary approach, the active involvement of future specialists in the analysis of specific cases, joint discussion and critical reflection on samples of modern and classic children's books.

The conclusion is that the formation of future educators' ability to analyze children's book illustrations is an important factor in the professional development of teachers, which increases the effectiveness of educational work with preschool children and ensures the quality implementation of artistic and aesthetic development in preschool education.

Key words: formation, future preschool teachers, analytical skills, children's book illustration, professional competence, professional training.

Постановка проблеми. Упродовж багатьох років підготовка майбутніх вихователів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) зосереджувалася переважно на засвоєнні теоретич-

них знань і нормативних основ дошкільного виховання. Проте сучасні виклики вимагають від педагогів не лише фахової ерудиції, а й розвинених аналітичних, комунікативних

та естетичних умінь, необхідних для реалізації завдань художньо-естетичного розвитку дитини. Одним із важливих аспектів цього процесу є вміння аналізувати ілюстративний матеріал у дитячій літературі, який виконує не лише декоративну, але й пізнавальну, морально-виховну та розвивальну функції. Сучасний вихователю повинен бути здатним критично осмислювати зображення, зіставляти їх зі змістом літературного твору, віковими особливостями дитини та педагогічними завданнями. Отже, зважаючи на актуальність розвитку візуальної грамотності й аналітичного мислення майбутніх педагогів, дослідження шляхів формування умінь аналізувати ілюстрації дитячої книги є важливим і своєчасним завданням сучасної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування в майбутніх вихователів умінь аналізувати ілюстрації дитячої книги як складника професійної компетентності набуває особливого значення в контексті сучасних педагогічних досліджень. Зокрема, О. Коваленко, Н. Кирста та І. Лапшина [7] наголошують на формуванні інтересу до читання через використання ілюстрацій, а оновлений Базовий компонент дошкільної освіти визначає ілюстрації як засіб розвитку художнього смаку та уяви [2].

Науковці Н. Дмитренко (N. Dmitrenko), О. Волошина (O. Voloshyna), О. Пінаєва (O. Pinaieva) висвітлюють роль симуляційної гри та умовно-професійного середовища для формування цих умінь [15]. Питання графічної компетентності та здатності інтерпретувати художній образ розглядають О. Волошина, Н. Бурлака й О. Пінаєва [4], а О. Авраменко акцентує на специфіці формування професійної компетентності майбутніх вихователів [1]. Особливе значення ілюстрації як окремого комунікативного засобу підкреслюють К. Мукосієнко, О. Гальчинська та О. Кравченко [11]. Схожі підходи в аспектах формування оцінювально-аналітичної компетентності педагогів демонструють О. Дурманенко [5], Т. Смагіна [14] та І. Перепелюк [13], які також розглядають деонтологічні й нормативні аспекти професійної аналітики.

Важливою, як зазначає А. Лазаренко, є підготовка вихователів до роботи з цифровим візуальним контентом, що потребує критичного аналізу та адаптації матеріалів з урахуванням вікових особливостей дітей [10]. У контексті художньо-конструктивної діяльності в дошкільній освіті Г. Борин розглядає роботу з візуальними матеріалами, зокрема ілюстраціями, як одну з важливих складових

фахової підготовки [3]. Питання візуальної грамотності вивчають В. Кремень та В. Ільїн, пропонуючи практичні шляхи впровадження відповідних навичок в освітній процес [9; 6]. На організації літературоцентричного середовища з використанням різних візуальних засобів для формування мовлення, емоційної чутливості та естетичного смаку акцентує І. Кондратець [8]. Методичні аспекти формування візуально-методичної компетентності в майбутніх вихователів досліджує Р. Найда, підкреслюючи важливість цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу при опануванні візуально орієнтованих методик [12].

Проте, попри значну увагу дослідників до окремих компонентів аналізу ілюстрацій та розвитку візуальної грамотності майбутніх вихователів, недостатньо розкритими залишаються питання цілісної методики формування умінь аналізувати ілюстрацію дитячої книги як комплексного дидактичного інструмента. Недостатньо також опрацьовані питання ефективного поєднання традиційних і цифрових ілюстративних матеріалів у навчанні, а також підготовки здобувачів вищої освіти до самостійної аналітичної діяльності в умовах посиленої візуалізації освітнього середовища. Це дослідження робить внесок у розвиток методики професійної освіти, зосереджуючи увагу на формуванні інтегрованих умінь аналізу ілюстративного контенту в дитячій книжці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та визначенні шляхів формування в майбутніх вихователів умінь аналізувати ілюстрацію дитячої книги як елемента їхньої фахової компетентності.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі завдання:

- 1) з'ясувати складові професійної діяльності майбутнього вихователя;
- 2) проаналізувати основні критерії оцінювання ілюстрацій у дитячій літературі та їхнє педагогічне значення;
- 3) визначити компоненти та показники аналізу ілюстрацій у контексті професійної підготовки майбутніх вихователів;
- 4) розробити структуру формування аналітичних умінь здобувачів освіти щодо аналізу ілюстрацій дитячої книги.

Виклад основного матеріалу. Сучасний педагог закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО) повинен бути зразком для вихованців і мати високий рівень професійної підготовки. Компетентність у цьому контексті розглядається як інтегрована здатність особистості, що формується в процесі освіти та

охоплює знання, практичний досвід, систему цінностей і ставлення, які можуть цілісно реалізовуватись у професійній діяльності. Структурно вона містить знання, навички, досвід поведінки, ставлення та ціннісні орієнтири. Професійна компетентність, відповідно, є різновидом компетентності, що виявляється в контексті виконання особою своїх фахових обов'язків [1, с. 405].

Зміст професійних компетенцій вихователя ЗДО окреслено в Професійному стандарті, створеному на основі оновленої редакції Базового компонента дошкільної освіти [2]. До основних професійних компетенцій належать оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, планувальна, навчально-розвивальна, виховна, комунікативна, просвітницька, організаційно-педагогічна, контрольна, а також компетенція самовдосконалення. Особливості професійної діяльності вихователя визначають її специфічну структуру та вимоги (рис. 1)

Серед важливих загальнопрофесійних компетентностей майбутнього вихователя на особливу увагу заслуговує графічна компетентність. Вона охоплює структурований комплекс знань, умінь і навичок, пов'язаних з аналізом та інтерпретацією графічних образів. Графічна компетентність є важливою метапредметною складовою освітнього процесу, що передбачає вміння ефективно використовувати графічні засоби в педагогічній діяльності. Зокрема, здатність аналізувати ілюстрації в дитячій літературі сприяє розвитку уяви, критичного мислення, збагаченню емоційного досвіду дитини.

Візуальний супровід дитячих книг є значущим чинником у формуванні мовленнєвих навичок і засвоєнні виховного змісту. Серед різних функцій графічного зображення найбільш значущими є емоційно-виразна, інформаційна та естетична. Емоційність ілюстрацій дозволяє глибше занурити дитину в зміст твору, образна функція забезпечує візуалізацію змісту, а естетична – формує смак і сприяє розвитку художнього сприйняття. З огляду на це, майбутнім вихователям необхідно опановувати графічну мову як інструмент педагогічного впливу, що стимулює не лише емоційне, а й пізнавальне зростання дитини [4].

Сучасна дитяча ілюстрація має враховувати специфіку сприйняття малюками образів, кольорів і форм. Для ефективного залучення уваги й розвитку уяви дітей ілюстрації повинні бути зрозумілими, яскравими та відповідати віковим особливостям аудиторії. У таблиці 1 наведено основні критерії, які характеризують сучасну дитячу ілюстрацію з урахуванням психологічних та естетичних потреб дітей.

Отже, дитяча ілюстрація повинна бути максимально адаптована до особливостей дитячого сприйняття. Чіткість образу, продумана композиція, відповідність персонажів віковим характеристикам та грамотне використання кольору створюють умови для більш ефективного залучення дітей до читання та розвитку їхніх творчих здібностей. Ілюстрація є не просто доповненням до тексту, а повноцінним засобом пізнання, що впливає на формування уявлень, емоцій, художнього смаку дитини. Відповідно, для

Рис. 1. Складники професійної діяльності вихователя

Джерело: узагальнено автором на основі [1, с. 405].

Таблиця 1

Основні критерії сучасної дитячої ілюстрації з урахуванням особливостей сприйняття дітей

Критерій	Опис особливості
Цілісність художнього образу	Ілюстрація має бути чіткою й зрозумілою, щоб дитина могла легко зосередитися. Важливими є кольори та форми, які сприяють кращому сприйняттю
Композиція	Чітка, продумана композиція, яка утримує увагу дитини в межах сторінки або розвороту, концентруючи погляд у центрі
Персонажі	Герої мають бути впізнавані дітьми, відповідати їхньому віку та пропорціям тіла. Для молодших – прості, плоскі, лінійні зображення; для старших – складніші
Колір	Яскраві, радісні, контрастні, але гармонійні кольори посилюють емоційний вплив, розвивають уяву. Перевага надається кольоровим ілюстраціям порівняно з чорно-білими

Джерело: узагальнено автором на основі [11, с. 242].

майбутнього вихователя важливим є не лише загальне знайомство з дитячою літературою, а й уміння грамотно аналізувати її ілюстративний ряд.

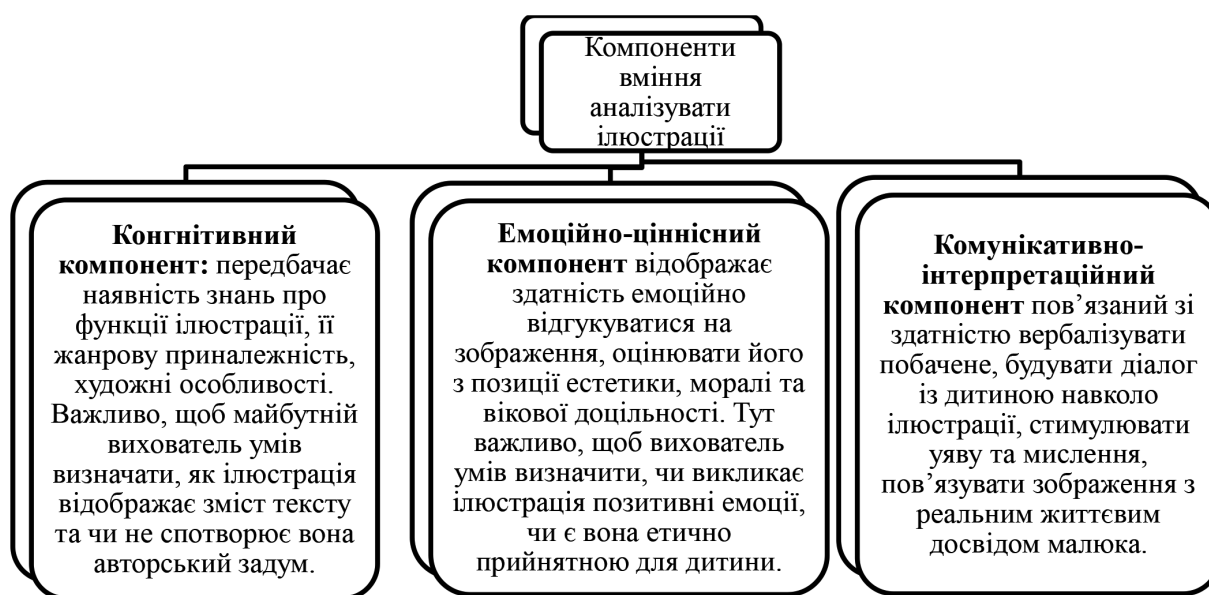
Під умінням аналізувати ілюстрацію дитячої книги розуміється здатність особи усвідомлено, критично та цілісно сприймати зображення, розуміти його зв'язок із текстом, оцінювати художню мову ілюстрації та її педагогічну доцільність у роботі з дітьми дошкільного віку. Це вміння не є вузькою технічною навичкою, а передбачає наявність цілого спектра когнітивних, емоційних і комунікативних процесів.

Основні компоненти вміння аналізувати ілюстрацію представлено на (рис. 2).

Отже, (рис. 2) демонструє основні складові вміння аналізувати ілюстрації, які охоплюють когнітивний, емоційно-ціннісний та комунікативно-інтерпретаційний компоненти. Кожен із цих компонентів відіграє важливу роль у формуванні комплексного підходу до сприйняття та осмислення ілюстративного матеріалу, що сприяє глибшому

розумінню та активній взаємодії з художніми образами. Такий багатогранний підхід допомагає вихователю ефективно організовувати освітній процес із залученням ілюстрацій як засобу розвитку дитини.

У процесі фахової підготовки майбутніх вихователів важливо оцінювати рівень сформованості вміння аналізувати ілюстрацію дитячої книги, орієнтуючись на його якісні характеристики. Високий рівень передбачає, що здобувач вищої освіти впевнено здійснює аналіз ілюстрації, уміє помічати художні деталі та пояснювати їхнє значення, оцінює відповідність зображення змісту тексту, аргументовано висловлює власне ставлення до ілюстративного матеріалу та усвідомлено використовує його як засіб розвитку дитини. Середній рівень характеризується розумінням загальної ідеї ілюстрації, але аналіз залишається поверховим і неповним. Попри те, що ілюстрації інтегруються в педагогічну діяльність, їхній освітній потенціал використовується обмежено. Низький рівень виявляється в небажанні або невмінні здійснювати

Рис. 2. Компоненти вміння аналізувати ілюстрації

Джерело: сформовано автором

Таблиця 2

Характеристика підходів до формування аналітичних та мистецтвознавчих умінь майбутніх вихователів

№	Підхід	Сутність підходу	Особливості впливу на формування вмінь
1	Компетентнісний	Формування здатності до самостійного аналізу та оцінювання освітніх процесів	Розвиток оцінювально-аналітичної компетентності, здатності до моніторингу та корекції освітньої діяльності
2	Особистісно-діяльнісний	Розвиток особистості через участь у творчій діяльності	Сприяє формуванню творчих умінь та самостійної реалізації задумів; поетапне набуття аналітичних і мистецтвознавчих навичок
3	Інтегративний	Поєднання різних видів діяльності та знань	Розвиток умінь через виконання міждисциплінарних завдань: підготовка розповідей, аналіз творчості митців
4	Технологічний	Застосування сучасних цифрових технологій у навчанні	Розвиток візуально-аналітичного мислення, навичок створення ілюстрацій за допомогою спеціалізованих програм

Джерело: узагальнено автором на основі [5].

аналіз ілюстрації: зображення сприймається лише як декоративне оформлення книги, не простежується зв'язок між текстовим і візуальним компонентами, а педагогічна функція ілюстрації залишається поза увагою.

У сучасній системі підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти особлива увага приділяється формуванню аналітичних та мистецтвознавчих умінь, які є важливими для ефективного здійснення освітньої діяльності. Основні підходи до формування цих умінь наведено в таблиці 2.

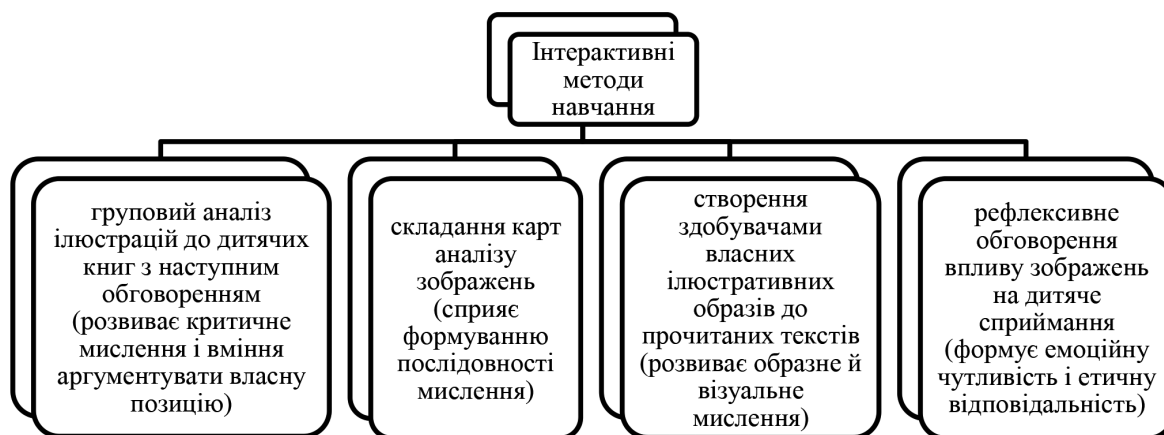
Таким чином, формування аналітичних та мистецтвознавчих умінь у майбутніх вихователів здійснюється через поєднання різних підходів, що забезпечує комплексний розвиток професійних компетентностей.

У дослідженні Г.Борин запропоновано модель професійної підготовки, спрямовану на формування художньо-конструктивної діяльності майбутніх вихователів, яка є дотичною до вміння аналізувати зображення в дитячій книзі. Авторка виокремлює чотири послідовні етапи: інформаційно-

настановний (ознайомлення з теоретичними основами), продуктивно-діяльнісний (відпрацювання вмінь), креативно-відтворювальний (створення власного художнього продукту) та рефлексивно-оцінний (аналіз і коригування результатів діяльності) [3]. Такий підхід забезпечує поступове й стійке засвоєння основних професійних дій, зокрема здатність аналізувати художньо-візуальні матеріали в освітньому контексті.

Практика також демонструє ефективність інтерактивних методів навчання, основні з яких наведені на (рис. 3).

У контексті практичної підготовки корисним є впровадження авторських занять, зокрема практикумів, що базуються на роботі з сучасною дитячою книгою. Доцільним є створення вправ, виконуючи які майбутні вихователі аналізують зображення за критеріями відповідності віковим особливостям дітей, художньої виразності та етичного навантаження образів. Така робота поглибить розуміння естетичної функції ілюстрацій та сприятиме формуванню усвідомленого став-

Рис. 3. Інтерактивні методи навчання

Джерело: сформовано автором

Таблиця 3

Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до аналізу ілюстрацій дитячих книг

№	Педагогічна умова	Зміст
1	Інтеграція мистецтвознавчого та педагогічного контенту	Інтеграція змісту з мистецтвознавства в навчальні курси («Дитяча література», «Основи образотворчого мистецтва», «Методика ознайомлення з художніми творами») для цілісного сприйняття ілюстрації
2	Системна практична підготовка	Проведення тренінгів, практикумів, майстер-класів зі створення та аналізу ілюстрацій
3	Використання методів активного навчання	Проектна діяльність, кейс-аналіз, візуальний аналіз ілюстрацій, рольові ігри, дискусії, моделювання педагогічних ситуацій
4	Розвиток рефлексивних умінь	Самооцінювання якості ілюстрацій відповідно до вікових особливостей, художньої цінності та змісту тексту; використання щоденників, портфоліо
5	Взаємодія з реальним мистецьким контентом	Відвідування музеїв, галерей, участь у культурно-освітніх заходах, ознайомлення з сучасною дитячою ілюстрацією

Джерело: сформовано автором.

лення до їх добору в педагогічному процесі. Ефективне формування вмінь аналізувати ілюстрацію дитячої книги в майбутніх вихователів можливе лише за умови гармонійного поєднання теоретичних знань, системної практики, міждисциплінарного підходу та творчої самостійності здобувачів. Створення освітнього середовища, що підтримує мистецтвознавчу активність і візуальне мислення, є запорукою якісної професійної підготовки педагогів дошкільної освіти.

Відтак, у контексті підготовки майбутніх вихователів до аналізу ілюстрацій дитячих книг доцільно виокремити такі педагогічні умови: інтеграція мистецтвознавчого й педагогічного контенту, забезпечення системної практичної підготовки, застосування методів активного навчання, розвиток рефлексивних умінь, а також організація взаємодії з реальним мистецьким середовищем (табл. 3).

Отже, формування у майбутніх вихователів умінь аналізувати ілюстрації дитячої книги є важливою складовою їхньої професійної підготовки. Це не лише сприяє розвитку графічної компетентності, а й забезпечує ефективну мовленнєву, пізнавальну та емоційно-естетичну взаємодію з дітьми. Ілюстрація в дитячій книзі є потужним педагогічним засобом, що допомагає глибше засвоювати зміст твору, формує візуальну культуру, емоційний інтелект і національну ідентичність. З огляду на це, майбутній вихователь має не лише володіти навичками аналізу візуального матеріалу, а й вміти використовувати його у своїй професійній діяльності як важливий ресурс для всебічного розвитку дитини.

Висновки. У процесі дослідження теоретично обгрунтовано значущість формування в майбутніх вихователів умінь аналізувати ілюстрації дитячих книг як складника їхньої професійної компетентності. Встановлено основні компоненти фахової діяльності вихователя, що передбачають усвідомлення художньо-педагогічної цінності візуального матеріалу. Здійснено аналіз основних характеристик ілюстрацій у дитячій літературі, які підтверджують їхнє значення не лише як візуального доповнення до тексту, а і як ефективного засобу розвитку творчого мислення, емоційної чуйності та пізнавальної зацікавленості дитини. Розроблена структура формування відповідних умінь базується на інтеграції теоретичних знань і практичних завдань, що забезпечують активне залучення здобувачів до пізнавального процесу та розвиток їхніх рефлексивних здібностей. Запропоновані педагогічні умови формують цілісну систему фахової підготовки, орієнтовану на формування компетентного вихователя, здатного цілеспрямовано й ефективно використовувати ілюстративний матеріал у роботі з дітьми.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні методичних підходів до формування в майбутніх вихователів здатності здійснювати художньо-педагогічний аналіз різних типів ілюстрацій (традиційних, цифрових, інтерактивних). Окрему увагу варто приділити створенню й апробації тренінгових програм для викладачів і здобувачів педагогічних закладів освіти щодо розвитку професійних навичок аналізу візуального контенту в умовах цифрової трансформації освіти.

Література:

1. Авраменко О. О. Особливості формування професійної компетентності майбутніх вихователів в закладах вищої освіти. *Multidisciplinary academic notes. Science research and practice: the XV International Scientific and Practical Conference (Madrid, April 19–22, 2022)* Madrid, 2022. С. 404–406. URL: https://web.archive.org/web/20221007124759id_/https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/04/Multidisciplinary-academic-notes.-Science-research-and-practice.pdf#page=405 (дата звернення: 21.05.2025).

2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція): затверджено наказом МОН України від 12.01.2021 № 33. Київ, 2021. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 21.05.2025).
3. Борин Г. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування художньо-конструктивної діяльності дітей дошкільного віку: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2023. 39 с. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-01/ref_Borun.pdf (дата звернення: 21.05.2025).
4. Волошина О. В., Бурлака Н. І., Пінаєва О. Ю. Графічна компетентність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14631319>
5. Дурманенко О. Л. Формування оцінювально-аналітичної компетентності в майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. № 91. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.20>
6. Ільїн В. В. Візуальна грамотність як атрибут наукової освіти. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 6–12 грудня 2023 року). Київ, 2023. С. 223–228. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738570/1/Збірник%20матеріалів%20конференції_ІПНО%206-12%202023.pdf#page=223 (дата звернення: 21.05.2025).
7. Коваленко О., Кирста Н., Лапшина І. Формування інтересу до читання у закладах дошкільної освіти. *Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації*: матеріали VIII наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 квітня 2023 р.). Харків, 2023. С. 64–67. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/752ef82c-0e4c-48ee-b45f-ffb9ab268c2c/content#page=65> (дата звернення: 21.05.2025).
8. Кондратець І. В. Психолого-педагогічний супровід майбутніх вихователів у створенні літературо-центрованого середовища для дітей раннього віку. *Імідж сучасного педагога*. 2025. № 2(221). С. 16–20. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51374/2/I_Kondratets_KDO_ISP_2_2025.pdf (дата звернення: 21.05.2025).
9. Кремень В. Візуальна грамотність навчального процесу: теорія і практика. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. Вип. 55. С. 5–10. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/600/4565> (дата звернення: 21.05.2025).
10. Лазаренко А. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування цифрової компетентності у дітей старшого дошкільного віку: дис. д-ра філософії: 012 Дошкільна освіта. Кривий Ріг, 2024. 184 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/11058/1/Дисертація%20Лазаренко.pdf> (дата звернення: 21.05.2025).
11. Мукосієнко К. О., Гальчинська О., Кравченко О. В. Роль та особливості ілюстрації у дитячих виданнях. *Science and technology: problems, prospects and innovations: the 5 th International scientific and practical conference* (Osaka, February 16–18, 2023) Osaka, 2023. С. 239–243. URL: <https://surl.li/ohfraz> (дата звернення: 21.05.2025).
12. Найда Р. Психолого-педагогічний супровід методичної підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти в умовах педагогічного коледжу. *Психолого-педагогічний супровід формування професійно-методичної спрямованості особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти: колективна монографія*. Івано-Франківськ, 2023. С. 191–201. URL: <https://surl.li/xkimbe> (дата звернення: 21.05.2025).
13. Перепелюк І. Творчість – як показник професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та перспективи*: тези доповідей IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 5–6 травня 2022 р.) Львів, 2022. С. 82–84. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Zbirnyk-tez-konfernetsii-22.pdf#page=83> (дата звернення: 21.05.2025).
14. Смагіна Т. М. Деонтологічний складник оцінювально-аналітичної компетентності педагога. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. № 2 (49). С. 198–202. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/38892/1/ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ%20СКЛАДНИК%20ОЦІНЮВАЛЬНО.pdf> (дата звернення: 21.05.2025).
15. Dmitrenko N. Ye., Voloshyna O. V., Pinaieva O. Yu. Simulation Game in Quasi-Professional Training of Pre-Service Teachers. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*. 2022. Vol. 8. № 2. Р. 33–39. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/6a6f/79f223ed37dc032651771e49080a18dacc1a.pdf> (дата звернення: 21.05.2025).

УДК 378:373.091.12.01.3-051:7:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.3>**Ольга ГАЛІЩАН**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
olgagalitsan@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2542-649X

Тетяна ОСИПОВА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
osipovatanya2009@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6468-6545

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА»

Стаття розкриває дидактичний сегмент процесу професійної підготовки майбутніх учителів у розрізі формування їх міжкультурної комунікативної компетентності. Мета статті полягала у специфікації процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів засобами інтерактивного навчання в освітньому просторі сучасного педагогічного університету. Методологія дослідження ґрунтується на параметрах компетентнісного, структурно-системного та інституціонального підходу в освіті. Наукова новизна: вперше сформульовано зміст категорії «міжкультурна комунікативна компетентність учителя»; конкретизовано зміст поняття «комунікативна компетентність учителя»; специфіковано фаховий сегмент (дисципліна «Педагогіка») процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів; уточнено роль інтерактивного навчання у підготовці майбутніх учителів до міжкультурної взаємодії в освітньому просторі. Встановлено, що комунікативна компетентність учителів віддзеркалює здатність фахівця розробляти стратегії міжособистісної взаємодії із усіма суб'єктами освітнього простору; його прагнення до налагодження конструктивної взаємодії з учнями, їхніми батьками, академічною спільнотою; підготовленість до освітньої інтеракції на засадах толерантності та взаємоповаги. Міжкультурну комунікативну компетентність сучасного вчителя потлумачено як конструкт, що фіксує світоглядне ставлення педагога до необхідності сприйняття артефактів етноментального та націокультурного різноманіття; здатність розробляти стратегію і тактики комунікації в освіті на засадах толерантності та паритетності; функціональну готовність вчителя до інтеракції із представниками різних культурних груп в неоднорідному мультикультурному просторі педагогічної взаємодії. Доведено, що формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів найбільш ефективно відбувається під час використання інтерактивних методів навчання (інтерактивні лекції, мозкові штурми, дискусії, круглі столи, рольові ігри, тренінги, метод проєктів).

***Ключові слова:** освітній простір ЗВО, компетентнісний підхід професійна підготовка, міжкультурна комунікативна компетентність, інтерактивні методи та засоби навчання, варіативи дисципліни «Педагогіка».*

Olha HALITSAN, Tatyana OSYPOVA. SPECIFICITY OF FORMING INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS USING INTERACTIVE TEACHING MEANS DURING THE STUDY OF THE DISCIPLINE “PEDAGOGY”

The article explores the didactic aspect of future teachers' professional training in the context of developing their intercultural communicative competence. The aim of the article is to specify the process of developing intercultural communicative competence in future teachers through interactive learning within the educational space of a modern pedagogical university. The research methodology is based on the parameters of the competence-based, structural-systemic, and institutional approaches in education. Scientific novelty: for the first time, the content of the category “intercultural communicative competence of a teacher” is defined; the concept of “teacher’s communicative competence” is further clarified; the professional segment (within the course “Pedagogy”) of the process of developing intercultural communicative competence in future teachers is specified; the role of interactive learning in preparing future teachers for intercultural interaction in the educational environment is clarified. It is established that communicative competence in teachers reflects a specialist’s ability to develop strategies for interpersonal interaction with all participants in the educational process; their commitment to establishing constructive relationships with students, their parents, and the academic community; and their readiness for educational interaction based on tolerance and mutual respect. Intercultural communicative competence of the modern teacher is interpreted as a construct that reflects the teacher’s worldview regarding the need to perceive artefacts of ethnomental and national-cultural diversity; the ability to develop strategies and tactics of communication in education based on tolerance and parity; and the functional readiness to interact with representatives of various cultural groups within a heterogeneous multicultural educational environment. It is proven that the development of intercultural communicative competence in future

teachers is most effective when interactive teaching methods are employed (interactive lectures, brainstorming, discussions, roundtables, role-playing games, training sessions, project-based learning).

Key words: higher education environment, competence-based approach, professional training, intercultural communicative competence, interactive teaching methods and tools, «Pedagogy» course variations.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сьогодення значного поширення в підготовці фахівців, зокрема й майбутніх учителів, набуває компетентнісний підхід, про що наголошено в нормативно-законодавчих актах України в галузі освіти. Насамперед, в Концепції нової української школи (2016), Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) зазначено, що компетентнісний підхід передбачає формування в майбутніх учителів системи так званих «знань в дії», що вможливають виконання педагогом професійних функцій на належному рівні. Процеси уніфікації освітніх систем України та країн Європейського простору зумовлюють переорієнтацію професійної підготовки майбутніх учителів, набуття ними здатності до міжкультурної та міжетнічної комунікації на засадах толерантності, взаємоповаги, конгруентності та емпатії. Відтак, сучасні рамки компетентнісного підходу значно розширились, а специфіка формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх педагогів знов опинилась у фокусі уваги як педагогів-методологів, так і учителів-практиків. У розрізі формування здатностей фахівців налагоджувати конструктивну суб'єкт-суб'єктну взаємодію як у професійній, так і в міжособистісній площині домінувальним є інтерактивний підхід, за яким застосування різноманітних інтерактивних практик збагачує систему професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів в педагогічному університеті та забезпечує їх підготовленість до інтеракції із довколишніми, конструювання стратегій взаємодії із різними суб'єктами педагогічного процесу. Спираючись на вищезазначене можемо говорити про актуальність звернення до проблематики формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів засобами інтерактивного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід в освіті є предметом наукових розвідок науковців О. Овчарук, Т. Осипової, В. Кременя. До феноменології комунікативної компетентності фахівців різного профілю звертається Л. Ашиток, Н. Арістова, Н. Бідюк, В. Булгакова, Н. Бутенко,

С. Галецький, К. Гляненко, Т. Дрозд, О. Кравченко-Дзондза, І. Кучеренко, Н. Лупак, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Л. Петровська, Є. Проворова, О. Селіванова, О. Семенов, І. Хом'як, М. Хребтов, О. Циганок, О. Шломенко, Ю. Федоренко та ін. Функційну роль інтерактивних методів навчання майбутніх учителів в освітньому просторі педагогічного університету студіюють Т. Осипова, О. Торубара, О. Пошетун, Л. Пироженко, О. Єльнікова, Л. Шкільняк, Г. Сиротенко, П. Щербань та ін..

На необхідності увиразнення міжкультурної інтеракції в системі професійної діяльності сучасного вчителя наголошують Лю Їге, В. Пальчикова, О. Галіцан, Н. Бідюк, В. Загороднова та ін. Методичні та дидактичні напрацювання З. Курлянд, Т. Осипової, Е. Карпової, Н. Кічук, І. Богданової, Р. Хмелюк є основою концептуального розуміння сутності дисципліни «Педагогіка» для професійної підготовки майбутніх учителів в педагогічному університеті та її змістово-тематичного наповнення. Детермінанти підготовки майбутніх учителів до побудови крос-культурного простору в освіті на засадах інтерактивного підходу досліджують О. Різунова, З. Бакум.

Незважаючи на багатовекторність методологічних підходів до підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу, визнання ефективності інтерактивного навчання студентів, однозначність у розумінні концептуальної значущості міжкультурної та міжетнічної комунікації в системі професійної діяльності педагога, категорія «міжкультурна комунікативна компетентність учителя» представлена у наукових джерелах фрагментарно. Отже, на нашу думку, потенціал інтерактивних методів навчання у формуванні міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів може бути предметом спеціального дослідження.

Мета статті полягає у визначенні специфікації процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів засобами інтерактивного навчання в освітньому просторі сучасного педагогічного університету

Виклад основного матеріалу дослідження. Будучи синтетичним конструктом, міжкультурна комунікативна компетентність сучасного вчителя базується на праксеології комунікації, як системи взаємодії між різними суб'єктами педагогічної дійсності. Компетентнісний підхід, що наразі виступає

провідним у вітчизняній освітній моделі, традиційно репрезентується базовою категорією «комунікативна компетентність». Розглянемо її більш детально. Насамперед наголошимо на тому, що в Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» зазначено, що для виконання трудової функції «Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів)» у вчителів має бути сформована мовно-комунікативна компетентність, яка передбачає «вільне володіння державною мовою, вміння комунікувати усно й письмово; сформованість умінь: застосовувати прийоми й методи збагачення мовлення здобувачів освіти для висловлювання ними думок, почуттів і ставлень, сприяти мовленнєвій творчості здобувачів освіти; враховувати особливості вивчення мови / навчання мовою корінного народу чи національної меншини України (зокрема офіційних мов Європейського Союзу) під час навчання предметів (інтегрованих курсів); висловлювати іноземною мовою власні думки, бажання, наміри, а також пояснювати свої дії в освітньому процесі, професійному спілкуванні; сприяти опануванню здобувачами освіти іноземної мови для вирішення комунікативних завдань у життєвих ситуаціях; формувати в здобувачів освіти здатність до взаєморозуміння міжособистісної взаємодії/засобами активної і пасивної комунікації [12, с. 7]. Отже, відповідно до Професійного стандарту, мовно-комунікативна компетентність є однією з ключових компетентностей професійної діяльності вчителя, формування якої є провідним завданням закладів вищої педагогічної освіти. Водночас, аналіз документу спрямовує до думки про значущість здатності фахівця міжкультурної комунікації, спілкування іноземною мовою, прагнення налагоджувати взаємодовірливі відносини із представниками різних культурних та етнічних груп.

Незважаючи на наявність фундаментальних досліджень, в яких розкрито методологію та праксеологію формування комунікативної компетентності фахівців, науковці по-різному тлумачать як саме поняття «комунікативна компетентність», так і способи її формування.

У наукових джерелах комунікативну компетентність репрезентовано у різних формах. В рамках теорій міжкультурної комунікації категорія репрезентується як: «здатність особистості до безпосереднього та опосередкованого конструктивного спілкування з іншими суб'єктами (медіасуб'єктами) та об'єктами (медіаоб'єктами) художньо-твор-

чої діяльності на основі власних психофізичних ресурсів і комплексних знань законів і принципів комунікації» Н. Лупак [9, с. 45]; «здатність особистості ефективно організовувати професійне спілкування з іншими учасниками комунікативного процесу, працювати в команді, розв'язувати конфліктні ситуації, адекватно сприймати себе у спілкуванні під час комунікативної взаємодії та швидко засвоювати нові форми комунікативної поведінки» Н. Арістова [1]; «невід'ємна частина професійної діяльності майбутніх педагогів, яка віддзеркалює особистісні якості та властивості фахівця, що забезпечують самостійну й ефективну реалізацію завдань професійної діяльності. Сформованість цієї компетентності у фахівця свідчить про його теоретичну та практичну готовність до здійснення ефективної професійної діяльності в певній галузі, що вимагає встановлення регулярних комунікативних контактів з іншими співробітниками» О. Шломенко [13].

Приєднуємось до думки С. Галецького про те, що комунікативна компетентність може бути представлена як «складне динамічне особистісне новоутворення, що поєднує належний рівень сформованості знань про зміст та специфіку професійної та особистої комунікації, сукупність комунікативних умінь та навичок, а також відповідних особистісних якостей, що визначають сукупність комунікативних компетенцій особистості С. Галецький [5, с. 67];

В межах суб'єкт-суб'єктного підходу комунікативну компетентність розтлумачують як: «здатність індивіда налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, сукупність знань, умінь та навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування» К. Гляненко [6, с. 44.]; «здатність здійснювати ефективну взаємодію, по-друге, інтегральна якість особистості, що містить як складові цінності мотиви, установки, знання, вміння, навички та виконує функцію адекватного функціонування особистості в соціумі, це соціальні вимоги щодо знань, умінь, навичок здійснення конструктивного спілкування в різноманітних комунікативних ситуаціях» Т. Дрозд [7, с. 22.]; «інтегративне утворення, яке виявляється у процесі комунікації як здатність застосовувати необхідні мовні та мовленнєві знання для міжособистісної взаємодії та ефективного спілкування з учнями О. Кравченко-Дзондза [8, с. 41]; «здатність до ефективного спілкування у межах професійних обов'язків, що передбачає вміння обміню-

ватися інформацією, сприймати співрозмовника, усвідомлювати його потреби, розуміти його почуття і психологічні стани, досягати взаєморозуміння» Л. Ашиток [2, с. 11].

Приєднуючись до думки дослідників, можемо стверджувати, що комунікативна компетентність майбутніх учителів є невід'ємним елементом їх загальної професійної компетентності та маркером ефективності професійно-педагогічної діяльності. Переконані в тому, що комунікативна компетентність віддзеркалює здатність фахівця розробляти стратегії міжособистісної взаємодії із усіма суб'єктами освітнього простору; його прагнення до налагодження конструктивної взаємодії з учнями, їхніми батьками, академічною спільнотою; підготовленість до освітньої інтеракції на засадах толерантності та взаємоповаги. Комунікативна компетентність вчителя продукується його комунікативними вміннями, мовно-мовленнєвими здібностями та навичками, обізнаністю із загальною теорією комунікації та її педагогічними варіантами.

Вияснення міжкультурного контексту в системі комунікативної підготовки майбутніх педагогів дозволяє говорити про доцільність виокремлення спеціального конструкту, а саме «міжкультурна комунікативна компетентність педагога».

На думку О. Василенко, міжкультурна комунікативна компетентність маркує здатність фахівця продуктивно спілкуватися в різноманітних культурних контекстах. Сформована на належному рівні міжкультурна комунікативна компетентність, на думку авторки, є інструментальною підготовленістю фахівця до подолання міжкультурних комунікативних бар'єрів у глобальному просторі; реалізації комунікативних стратегій та тактик ефективної взаємодії в культурно-неоднорідному середовищі [3, с. 63].

Методологія міжкультурної комунікації базується на розумінні всіма її учасниками необхідності врахування різноманітності та паритетності національно-маркованих та етнічно-диференційованих цінностей, своєрідності соціальних звичаїв та різнопроекційності моделей мислення та поведінки представників різних культурних груп.

Отже, міжкультурну комунікативну компетентність сучасного вчителя можемо визначити як конструкт, що фіксує світоглядне ставлення педагога до необхідності сприйняття артефактів етноментального та національно-культурного різноманітності; здатність розробляти стратегію і тактики комунікації в освіті на засадах толерантності та паритетності; функціональну готовність вчителя до інтер-

акції із представниками різних культурних груп в неоднорідному мультикультурному просторі педагогічної взаємодії.

На нашу думку, формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів найбільш ефективно відбувається під час використання інтерактивних методів навчання, які перетворюють студентів на активних учасників освітнього процесу, забезпечуючи при цьому розвиток логічного і критичного мислення, комунікативних умінь, умінь доводити свою думку, працювати в команді тощо. Не можемо не погодитись із твердженням О. Пометун і Л. Пироженко, які зазначають, що під час формування комунікативної компетентності необхідно організовувати інтерактивне навчання, яке передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання ролевих ігор, спільне розв'язання питань на підставі аналізу обставин та ситуацій. Науковці наголошують на тому, що інтерактивні методи навчання орієнтовані на більш широку взаємодію студентів не лише з педагогом, але й між собою, а також на домінування активності студентів в процесі навчання [11, с. 9]. Цілком погоджуючись із викладеним вище, зазначимо, що використання інтерактивних методів навчання забезпечує активізацію студентів, залучаючи їх до освітнього процесу як активних учасників, стимулює пізнавальну діяльність, сприяє формуванню умінь працювати в команді та розвитку комунікативних, організаційних, аналітичних і творчих здібностей здобувачів, розвиває логічне і критичне мислення, створює доброзичливу атмосферу в студентській групі [10, с. 150].

Багаторічний педагогічний та викладацький досвід, тривале спостереження за здобувачами освіти, етапами їх професійного становлення в освітньому просторі педагогічного університету дозволяють стверджувати, що потенціалом формування міжкультурної комунікативної компетентності вирізняється зміст навчальної дисципліни «Педагогіка», що опановується здобувачами освіти в межах циклу обов'язкових освітніх компонентів освітньо-професійних програм спеціальностей 014 Середня освіта. В Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса) змістове наповнення та тематичні варіанти дисципліни «Педагогіка» конструюються на ґрунті застосування різних форм навчання, що вирізняються інтерактивним характером, зокрема: інтерактивні лекції, мозкові штурми, дискусії, круглі столи, ролеві ігри, тренінги, метод проектів тощо.

Наразі зміст освітнього компонента насичується мультикультурним контентом, сприяючи формуванню міжкультурної компетентності майбутніх педагогів.

Проілюструємо прикладами найбільш ефективні форми роботи зі здобувачами освіти.

Так, **лекційні заняття** зазвичай проводяться в інтерактивному режимі у форматі полілогу, що дозволяє студентам висловлювати своє розуміння розглядуваних на лекції понять, ділитися досвідом і ділитися прикладами з власного шкільного життя, ставити запитання тощо. Відзначимо, що спочатку такий форма лекційних занять викликає у студентів здивування, вони не одразу брали участь в обговоренні, соромилися висловлювати свої думки. Натомість позитивна емоційна обстановка на занятті, і підбадьорювання і підтримка з боку викладачів, дозволяла студентам змінити свою позицію і сприяла їхній активізації на занятті.

Більшу роль інтерактивні методи навчання відіграють на практичних заняттях. Приміром, в межах опанування модулю «Загальні засади педагогіки» зі студентами проводяться **дебати** «Біологізаторська і соціологізаторська концепції розвитку особистості: за і проти», в ході яких студенти розподіляються на дві підгрупи. Одна з них є прихильниками біологізаторської концепції, інша – соціологізаторської. Вони отримують завдання довести доцільність обраної концепції, обравши відповідні аргументи. Відзначимо, що такі дебати зазвичай проходять доволі бурхливо й емоційно. В межах названої теми студентам пропонується висловити власну думку щодо значення соціального оточення в розвитку учня, його культурних орієнтації. Майбутні педагоги дискутують над параметрами так званого «культурного коду», що впливає на становлення особистості дитини. Здобувачі освіти замислюються над роллю культурного оточення сучасних учнів, їх релігійними, етнічними, мовно-комунікативними особливостями. Інтерактивне включення майбутніх педагогів в обговорення біологізаторських, соціологізаторських параметрів розвитку особистості надає можливості замислитись над стереотипами, що поширені в соціумі про певну «типовість» характеру представників різних націй, специфіканти їх поведінки в соціумі.

Ще одним інтерактивним методом є **дискусії**, які широко використовуються під час навчальних занять з педагогіки, наприклад ми пропонуємо студентам такі теми для дискусій, як: «Професіограма сучасного

вчителя», «Чи можна перевиховати особистість?», «Культурний простір учня», «Євроінтеграційна перспектива: як змінюється освіта» тощо. Студенти із задоволенням беруть участь у проведенні таких дискусій, намагаючись аргументовано доводити власну позицію з тих чи інших питань. Під час проведення дебатів і дискусій, звертаємо увагу студентів на дотримання певних правил, що є утвердженими в сучасному мультикультурному просторі. В межах підготовки майбутніх учителів до міжкультурної комунікації вважаємо доцільним акцентувати на різноманітні формовиявів культурної приналежності учнів, артефактів їх релігійного та світоглядного виховання.

Значний інтерес у майбутніх учителів викликає проведення **круглих столів**, до яких вони завчасно отримують завдання підготувати міні-довідку із певної теми, наприклад, готуючись до проведення круглого столу «Методологічні підходи в педагогічних дослідженнях», студенти, об'єднавшись у малі групи, мали підготувати доповідь-презентацію щодо використання методологічних підходів (аксіологічний, культурологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, системний, полісуб'єктний) із наведенням прикладів їх дотримання в освітньому процесі. В межах круглих столів здобувачам освіти пропонується увиразнити мультикультурний та крос-культурний методологічні підходи в освіті, що натеper є визначальними в організації міжкультурного освітнього простору. Крім того, дискутуючи над принципами культурологічного підходу студенти набувають додаткових знань про варіативи культурної ідентифікації учнів, способи становлення національної ідентичності школярів. Круглий стіл «Вимоги до сучасного вчителя – фасилітатора міжкультурного діалогу» передбачає занурення студентів у розмисли про функції педагога в організації діалогу культур, як механізму європеїзації освітнього простору. За свідченням студентів, така форма роботи на заняттях і підготовка до них є дуже цікавою і корисною, оскільки вони вчаться працювати в команді, презентувати доступно і в цікавій формі здобутий матеріал, знаходити необхідну інформацію.

Надзвичайний інтерес у майбутніх учителів викликають **ділові і рольові ігри**, в ході яких вони виступають як у ролі вчителя/класного керівника, так і ролі учнів/батьків тощо. Зокрема студентам пропонується такі ігри, як: «Нетрадиційні уроки», в ході якої вони «проводять» урок за допомогою методу гейміфікації (вікторини, інтелектуальні ігри,

логічні задачі тощо) або віртуальних екскурсій; «Фрагменти позакласного заходу зі спеціальності», «Класна година», «Батьківські збори», де студенти вчаться добирати цікаві і корисні теми для дітей та їхніх батьків. Кожна імітаційна гра доповнюється мультикультурним контентом, тобто увага студентів акцентується на різновидах поведінкових аспектів представників різних етносів, культур, національних меншин, що проживають в нашій країні. Отже, моделювання ситуацій педагогічної взаємодії в підсистемах «учитель-учень», «учитель-батьки», «учитель-академічна спільнота» передбачає аналіз та рефлексію ситуацій міжкультурної інтеракції.

Міжкультурна комунікативна компетентність майбутніх учителів формується шляхом відпрацювання комунікативно-стратегічних умінь у тренінговому форматі. Можемо говорити про ефективність тренінгових вправ «Діалог/Полілог», «Розшифруй культурний код», «Крос-культурна ситуація», «Активне слухання», «Невербальне спілкування».

Вирізняється розвивальним потенціалом метод «**кейс-стаді**», під час якого студентам пропонуються різноманітні педагогічні ситуації, які можуть виникнути в їхній професійній діяльності, зокрема з ними обговорюються можливі дії в ситуаціях виникнення комунікативних та мовних бар'єрів. Аналіз різних ситуацій, в яких учитель має продемонструвати здатність відмовитись від стереотипів, налагодити атмосферу толерантності в мультикультурному просторі.

В межах дисципліни майбутні педагоги беруть участь в різноманітних **проєктах**, що сприяють систематизації знань про способи організації міжкультурної комунікації в освітньому просторі, інструментальні можливості вчителя відтворити толерантну атмосферу в учнівському колективі. Ефективними вважаємо проєкти «Фестиваль міжкультурного різноманіття» (у форматі мультимедійного відеолекторію), «Вестернізація та Орієнта-

лізація освіти: культурний код» (у форматі дискусійного клубу), «Україна на перетині Європи та Азії: національна ідентичність» (у форматі творчих проєктних завдань).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Сучасні євроінтеграційні процеси в освіті значно посилили вимоги як до комунікативної компетентності вчителя, так і до його компетентності у налагодженні міжкультурної взаємодії з представниками різних культурних спільнот на паритетних засадах. Майбутні педагоги в процесі професійної підготовки мають набути вмінь організовувати міжмовний та міжкультурний дискурс, сформувати світоглядне ставлення до варіативів етнічних, культурних та мовних розбіжностей, що притаманні представникам різних етносів та культур. Потужний потенціал освітніх компонентів психолого-педагогічного блоку освітньо-професійних програм підготовки студентів, зокрема дисципліни «Педагогіка», детермінується інтерактивним контентом, що закладено в методологічну основу курсу. Упорядкування багаторічного досвіду викладання педагогічних дисциплін в закладах вищої педагогічної освіти засвідчує ефективність рольових та ділових ігор, кейс-методу та методу проєктів, що насичує тематичний зміст дисципліни «Педагогіка» міжкультурним контентом. Формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів засобами інтерактивного навчання сприяє формуванню здатності майбутніх педагогів конструювати комунікативні стратегії у педагогічному спілкуванні на засадах міжетнічної толерантності, культурної різноманітності, взаємозбагачувального діалогу культур. Перспективи подальших наукових та методичних розвідок у цьому напрямі вбачаємо у зверненні до потенціалу позанавчальної та позааудиторної діяльності студентів, що доповнює систему професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, сприяючи формуванню їх міжкультурного світогляду.

Література:

1. Арістова Н. О. Метод проєктів як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх учителів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722516/1/2020_Тези_Арістова_МЕТОД%20ПРОЄКТІВ%20ЯК%20ЗАСІБ%20ФОРМУВАННЯ%20КОМУНІКАТИВНОЇ%20КОМПЕТЕНТНОСТІ%20МАЙБУТНІХ%20УЧИТЕЛІВ.pdf.
2. Ашиток Л. Комунікативна компетентність педагога: структура, етапи формування. *Молодь і ринок*. 2015. Вип. 6. С. 10–13.
3. Василенко Олена. Міжкультурна компетентність: поняття, структура, принципи та методи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 2 (22). С. 60–66.
4. Василенко Олена. Міжкультурна компетентність: поняття, структура, принципи та методи розвитку. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. № 22(2), С. 59–67.
5. Галецький С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд.пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2020. 292 с.

6. Гляненко К. А. Особливості формування комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип.65. Т. 1. С. 42–45
7. Дрозд Т. М. Розвиток комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей у системі післядипломної освіти : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 275 с.
8. Кравченко-Дзондза О. Е. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Дрогобич, 2015. 188 с.
9. Лупак Н. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва: засади інтермедіальної технології : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. 452 с.
10. Осипова Т. Ю. Досвід використання інтерактивних методів навчання під час викладання педагогічних дисциплін у ЗВО. *Сучасні методи та форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти*: матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції. м. Одеса. 15 червня 2022 року. Одеса : Університет Ушинського. С. 150–154.
11. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
12. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». *Наказ Міністерства освіти і науки України* від 29.08. 2024. № 1225. 37 с.
13. Шломенко О. Б. Про професійно-комунікативну компетентність сучасного фахівця. 2010. URL : http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Pedagogica/76269.doc.html
14. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». *Наказ Міністерства освіти і науки України* від 29.08. 2024. № 1225. 37 с.
15. Шломенко О. Б. Про професійно-комунікативну компетентність сучасного фахівця. 2010. URL : http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Pedagogica/76269.doc.html

УДК 316.6:159.923.33(07)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.4>**Олена ДОЛГОПОЛ**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та мовної підготовки, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,

dolgop_helen@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9545-2290

Альона ПРИХОДЬКО

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та мовної підготовки, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,

alonastrykhodko74@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8227-0220

НАВЧАННЯ ІВЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТИМБІЛДІНГУ МАЙБУТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розкрито педагогічні засади підготовки майбутніх організаційних психологів до впровадження HR-ініціатив, тимбілдинг-заходів та івент-активностей у контексті трансформацій сучасного ринку праці, цифровізації, віддаленого навчання та воєнного стану в Україні. Метою дослідження є аналіз ефективних підходів до формування у студентів-психологів професійних компетентностей, необхідних для організації командної взаємодії та підтримки корпоративної культури в сучасному організаційному середовищі.

Методологія дослідження ґрунтується на теоретичному аналізі наукових джерел з організаційної психології, педагогіки та HR-менеджменту, узагальненні практик освітнього процесу, а також елементів проєктного навчання та моделювання професійних ситуацій.

Наукова новизна полягає у виявленні специфіки педагогічної підготовки організаційних психологів до діяльності у кризових умовах, а також у визначенні комплексу методів і засобів навчання (тренінги, кейс-методи, симуляції, онлайн-івенти), які забезпечують розвиток практичних навичок фасилітації, лідерства, командної взаємодії та емоційного інтелекту.

У висновках обґрунтовано доцільність інтеграції в освітні програми спеціалізованих модулів з івент-менеджменту та тимбілдингу, запропоновано педагогічні умови, що сприяють формуванню гнучкого, адаптивного фахівця, здатного ініціювати HR-інтервенції у складних соціокультурних умовах.

Ключові слова: організаційний психолог, HR-ініціативи, тимбілдинг, івент-менеджмент, професійна підготовка, корпоративна культура, психологічний клімат.

Olena DOLHOPOL, Alona PRYKHODKO. TRAINING EVENT MANAGEMENT AND TEAM BUILDING FOR FUTURE ORGANIZATIONAL PSYCHOLOGISTS

The article explores pedagogical approaches to preparing future organizational psychologists for implementing HR initiatives, teambuilding activities, and event management in the context of labor market transformations, digitalization, distance learning and martial law in Ukraine. The purpose of the study is to analyze effective methods for developing professional competencies in psychology students, particularly in organizing team interaction and supporting corporate culture in modern organizational settings.

The methodology is based on a theoretical analysis of academic sources in organizational psychology, pedagogy, and HR management, as well as generalization of educational practices, project-based learning, and professional situation modeling.

The scientific novelty lies in identifying the specific pedagogical features of training organizational psychologists to work under crisis conditions and defining a set of teaching methods (including training formats, case studies, simulations, and online events) that promote the development of facilitation skills, leadership, teamwork, and emotional intelligence.

The conclusions justify the inclusion of specialized modules in educational programs on event management and teambuilding, and suggest pedagogical conditions that contribute to training flexible and adaptive specialists capable of launching HR interventions in complex socio-cultural environments.

Key words: organizational psychologist, HR initiatives, team building, event management, professional training, corporate culture, psychological climate.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах, зумовлених повномасштабною війною в Україні, трансформується не лише формат роботи організацій, а й функціональне навантаження на фахівців у сфері

психології праці та організаційної психології. Одним із ключових викликів є перехід значної частини компаній у дистанційний або гібридний формат діяльності, що вимагає нових підходів до збереження корпоративної культури, мотивації персоналу та психологічної згуртованості команд. У цих умовах зростає потреба

у висококваліфікованих організаційних психологах, які володіють інструментами розробки та реалізації HR-ініціатив, тимбілдинг-заходів та внутрішньокорпоративних івентів навіть у віртуальному форматі. Крім того, воєнна нестабільність та постійне психоемоційне напруження суттєво впливають на психологічне благополуччя працівників. Тому психологічна підтримка персоналу, розвиток довіри, безпечного робочого середовища та залученості набувають першочергового значення. Це зумовлює необхідність підготовки фахівців, здатних не лише аналізувати організаційні процеси, а й ефективно впливати на них через системні HR-ініціативи, спрямовані на стабілізацію психологічного клімату в колективі.

Водночас у закладах вищої освіти недостатньо уваги приділяється практичній підготовці студентів-психологів до виконання подібних завдань. Існує потреба у формуванні у майбутніх фахівців компетентностей, пов'язаних з організацією івентів, тимбілдингу, програм адаптації, підтримки та розвитку персоналу, зокрема в умовах віддаленої комунікації. Це підкреслює актуальність розробки педагогічних умов, методів і змісту навчання студентів-психологів, які б відповідали новим викликам сучасної професійної діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційний психолог відіграє ключову роль у формуванні та підтримці корпоративної культури та психологічного клімату в організаціях. Його діяльність спрямована на забезпечення ефективної взаємодії між працівниками, підвищення мотивації, задоволеності працею та загального добробуту колективу. Саме тому увага до його ролі в управлінні корпоративною культурою є однією з важливих тем дослідження в сучасній вітчизняній психологічній науці. Організаційні психологи займаються вивченням поведінки працівників, оцінкою компаній та проведенням тренінгів з лідерства. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні найму відповідного персоналу, підтримці мотивованого та справедливого робочого середовища та розробці ефективних робочих просторів. Для нашого дослідження важливими є наукові публікації з менеджменту, присвячені з'ясуванню сутності і змісту корпоративної культури [2; 6]; дослідженню впливу корпоративної культури на ефективність діяльності організації [5]; формуванню механізмів мотиваційного впливу в системі організаційної культури підприємства та моделей корпоративної культури [8; 11].

Важливими також дослідження в галузі психології. Так, у монографії «Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури» проаналізовано психологічні детермінанти розвитку організаційної культури [9]. У статті Піцикевича В. В. та ін. (2024) наголошується на важливості психологічного підходу у формуванні корпоративної культури, який включає аналіз мотивації, психологічного клімату та індивідуальних особливостей працівників. Зокрема, психологічні тренінги, коучинг, лідерство за прикладом та системи мотивації є ефективними методами формування корпоративних цінностей. [7]. Але також варто враховувати, що організаційний психолог створює позитивний психологічний клімат у колективі, що сприяє відкритій та довірливій комунікації, стимулює творчість та ініціативу, сприяє самореалізації працівників. Це, в свою чергу, сприяє формуванню організаційної культури, яка підтримує інноваційність, розвиток та досягнення організаційних цілей. У цьому контексті для нас важливою є стаття Кулешової О. та Бендель М. (2024), у якій досліджуються психологічні аспекти, що впливають на згуртованість колективу у сфері послуг, зосереджуючись на значущості позитивного психологічного клімату та міжособистісної взаємодії серед працівників [4]. Та все ж головну увагу для нашого дослідження відіграють педагогічні наукові розвідки, у яких досліджуються проблеми формування навичок тимбілдингу [10], практичні вправи для формування згуртованої команди [3] та статті про специфіку організації і проведення тренінгових програм в студентських колективах [1]. Ці та інші педагогічні дослідження та методичні матеріали підтверджують важливість навчання студентів організації тимбілдингу, тренінгів та івентів у колективах. Однак в умовах цифровізації та воєнного стану в Україні актуальним є опанування онлайн-форм тимбілдингу. Вивчення наукової літератури дає підстави стверджувати, що ця тема мало представлена у вітчизняній науковій педагогічній літературі. Тож впровадження ефективних інтерактивних методів навчання у підготовку майбутніх психологів, таких як тренінги та тимбілдинг, не лише сприяють розвитку лідерських якостей, комунікативних навичок та професійної мобільності студентів, але й є дієвим засобом підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати педагогічні засади та визначити ефективні підходи до формування у студентів-психологів професійних компетентнос-

тей, необхідних для реалізації HR-ініціатив, організації тимбілдинг-заходів та івентів у контексті дистанційного формату роботи та викликів воєнного сьогодення в Україні. Відповідно до мети **завданнями дослідження** є: здійснити теоретичний аналіз наукових джерел щодо ролі організаційного психолога в підтримці корпоративної культури та психологічного клімату в організаціях; окреслити специфіку реалізації HR-ініціатив, тимбілдингу та івентів у дистанційному форматі та в умовах воєнного стану; проаналізувати зміст освітньої підготовки студентів-психологів щодо формування відповідних компетентностей у сучасних умовах; визначити педагогічні умови та ефективні методи навчання, спрямовані на розвиток у студентів здатності до впровадження HR-ініціатив у професійній діяльності; надати практичні рекомендації щодо вдосконалення підготовки майбутніх організаційних психологів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Останні роки відзначені суттєвими трансформаціями у сфері організаційної діяльності, зокрема внаслідок глобальної пандемії, цифровізації та, в українських реаліях, повномасштабної війни. Ці зміни кардинально вплинули на методи підтримки корпоративної культури, психологічного клімату та командної згуртованості. В умовах дистанційного або гібридного формату роботи HR-ініціативи та активності тимбілдингового характеру набули нових форм і завдань.

Дистанційна робота знижує рівень неформальної взаємодії між співробітниками, ускладнює емоційне включення та створює ризик соціальної ізоляції. Це вимагає від організацій впровадження нових форматів взаємодії, зокрема: онлайн-івентів, віртуальних воркшопів, цифрових інструментів для моніторингу психологічного стану персоналу, неформальних Zoom-зустрічей тощо. У такому контексті тимбілдинг виконує не лише функцію згуртування, а й психологічної стабілізації та емоційного відновлення.

Особливої актуальності набуває адаптація HR-практик до умов воєнного стану в Україні. Організації стикаються з новими викликами: розпорошення команд унаслідок релокації, постійна загроза безпеці, тривожність і втома персоналу, нестабільність умов праці (відключення електроенергії, повітряні тривоги тощо) [4, с. 26]. Відтак, тимбілдингові заходи та HR-ініціативи все частіше носять психологічний, підтримувальний характер. У прак-

тиці поширеними стають тренінги з емоційної саморегуляції та психологічної стійкості, онлайн-групи взаємопідтримки, благодійні та волонтерські ініціативи, що об'єднують команду на ціннісному рівні, івенти з елементами символічної згуртованості, наприклад, відзначення спільних перемог чи днів народження компанії навіть в умовах війни.

Роль організаційного психолога в цьому контексті виходить за межі класичних консультацій і включає проєктування гнучких і контекстуально-чутливих форматів взаємодії в команді, адаптацію традиційних методик до онлайн-середовища, а також фасилітацію процесів підтримки й стабілізації на рівні колективної динаміки [9, с. 67]. Тож сучасні умови вимагають від HR-фахівців і психологів не лише технічної гнучкості, але й глибокого розуміння психосоціальних процесів в організаціях під час криз. Реалізація тимбілдингу й івентів у таких умовах потребує нових підходів до їхнього планування, впровадження та оцінювання ефективності, що становить перспективний напрям для подальших наукових досліджень та педагогічних розробок.

У сучасних умовах зростає потреба в психологах, здатних не лише здійснювати індивідуальне та групове консультування, але й брати активну участь в організаційному житті – ініціювати й фасилітувати HR-проєкти, підтримувати корпоративну культуру та формувати здорове соціально-психологічне середовище. У зв'язку з цим педагогічна підготовка студентів спеціальності 053 Психологія має бути частково переорієнтована на практичне формування компетентностей у сфері організаційної психології, тимбілдингу та кризового менеджменту.

Традиційні навчальні курси з психології організацій часто зосереджуються на теоретичних засадах мотивації, лідерства, стресу тощо [10, с. 81], проте мало охоплюють практичну складову підготовки до планування та проведення тренінгів, командних заходів, івентів для персоналу. Це створює розрив між академічною освітою та реальними запитами сучасного ринку праці, особливо в умовах війни, цифровізації та гібридної зайнятості [12].

На нашу думку, у процесі професійної підготовки майбутніх організаційних психологів доцільно акцентувати увагу на таких аспектах: а) формування практичних навичок фасилітації групової динаміки, що означає створення безпечного простору, модерація дискусій, зниження опору, робота з емоціями в колективі; б) опрацювання сценаріїв тимбілдингу в різних форматах (офлайн, онлайн,

гібрид), студенти мають опанувати алгоритми організації, сценарне планування, використання інтерактивних методів; в) інтеграція знань з HR, менеджменту та івент-менеджменту у міждисциплінарному полі, що дозволить розвинути здатності працювати на стику професійних ролей; г) навчання адаптації тренінгових програм до кризових умов (військові дії, тривожність, втрати, релокація), це передбачає формування умінь щодо розробки інтервенцій з підтримки емоційного клімату; д) розвиток креативного мислення й емоційного інтелекту як основи для створення резонансних, ціннісно навантажених заходів. Особливо актуальним є включення в навчальний процес модульних тренінгових програм, під час яких студенти можуть моделювати проведення івентів або тимбілдингів, адаптуючи їх до віртуального або кризового середовища. Також ефективним є залучення студентів до реальних практик у співпраці з організаціями, що функціонують у сфері оборони, гуманітарної допомоги чи освіти в умовах війни. Тому оновлення педагогічного змісту підготовки психологів до роботи в організаціях має здійснюватися з урахуванням сучасних соціальних викликів та специфіки нових форматів взаємодії. Підготовка до реалізації HR-ініціатив і тимбілдингових заходів потребує практикоорієнтованих, міждисциплінарних підходів, що забезпечують гнучкість, стресостійкість та професійну адаптивність майбутніх фахівців.

Як відзначалося вище, відповідно до сучасних реалій на сьогодні важливо формувати у студентів здатності до розробки, фасилітації та впровадження заходів, спрямованих на підтримку корпоративної культури, згуртованості колективу та соціально-психологічного клімату. Ефективність такої підготовки значною мірою залежить від створення відповідних педагогічних умов, якими, на нашу думку, є: 1) *Практикоорієнтована професійна підготовка*, яка забезпечує занурення студентів у моделі реальної організаційної взаємодії. Така підготовка реалізується через симуляційні завдання, стажування, участь у HR-проектах. 2) *Міждисциплінарний підхід до навчального змісту*, який охоплює знання з організаційної психології, управління персоналом, івент-менеджменту, корпоративної етики, педагогіки та комунікацій. 3) *Моделювання ситуацій професійної взаємодії*, що дозволяє студентам розвивати навички фасилітації, командної роботи, управління конфліктами та кризами. 4) *Використання освітніх технологій, орієнтованих на самостійну діяльність*, зокрема, метод проектів, дослід-

ницький підхід, дизайн-мислення. 5) *Створення рефлексивного освітнього середовища*, яке сприяє формуванню професійної ідентичності, розвитку емоційного інтелекту, рефлексії власних дій.

На основі аналізу педагогічного досвіду, наукових джерел та сучасних підходів до підготовки фахівців ефективними методами навчання, які сприяють формуванню здатності до впровадження HR-ініціатив у майбутній професійній діяльності, на нашу думку, є:

- Тренінгові методи (у т. ч. в онлайн-форматі), які дозволяють відпрацювати навички фасилітації, модерації, емоційної взаємодії.
- Метод кейсів, що активізує критичне мислення та вчить приймати рішення в реалістичних умовах організаційної практики.
- Проектне навчання, яке дає можливість студентам самостійно розробляти і реалізовувати моделі HR-івентів, командних тренінгів тощо.
- Рольові ігри та симуляції, які відтворюють сценарії професійної взаємодії, у тому числі, кризової.
- Інтерактивні лекції з фасилітаційними елементами, що поєднують теоретичне навчання з активним осмисленням матеріалу.
- Дослідницька діяльність, яка передбачає вивчення практик HR-менеджменту та психологічного супроводу в організаціях.

Урахування зазначених педагогічних умов та методів забезпечує формування фахівця, здатного діяти у складних, змінних умовах сучасного організаційного середовища, у тому числі в умовах дистанційної роботи та воєнного часу.

Ефективна підготовка майбутніх організаційних психологів до впровадження HR-ініціатив, зокрема у формі івент-менеджменту та тимбілдингу, потребує системного педагогічного підходу. У контексті трансформацій сучасного ринку праці, цифровізації, дистанційної взаємодії та умов воєнного стану в Україні, значення здатності психолога ініціювати та реалізовувати заходи для підтримки корпоративної культури значно зростає.

На основі аналізу наукових джерел та педагогічної практики пропонуємо практичні рекомендації для закладів вищої освіти щодо підготовки студентів-психологів до такої діяльності:

I. Інтегрувати до освітніх програм спеціалізовані модулі, спрямовані на розвиток навичок командної взаємодії, фасилітації, організації внутрішньокорпоративних заходів та HR-проектів.

II. Використовувати практикоорієнтовані методи навчання, зокрема проєктне навчання, кейс-метод, симуляції, рольові ігри, які дозволяють студентам не лише опанувати теорію, а й апробувати власні навички в умовах, наближених до професійної практики.

III. Залучати зовнішніх фахівців з HR-сфери, проводити гостьові лекції, майстер-класи, професійні стажування, що сприятиме поглибленню розуміння актуальних запитів ринку праці.

IV. Формувати рефлексивні уміння шляхом обговорення результатів власних івент-проєктів, ведення професійного портфоліо та аналізу практичних кейсів із фокусом на емоційний інтелект, етичну взаємодію та інклюзивність.

V. Актуалізувати підготовку до дій в умовах невизначеності, зокрема через моделювання кризових сценаріїв, дистанційних форматів роботи, ситуацій психоемоційної напруги у колективі.

Реалізація зазначених рекомендацій сприятиме формуванню у майбутніх фахівців здатності ефективно планувати, організовувати та супроводжувати HR-ініціативи як важливу складову психологічного супроводу організацій. Це, у свою чергу, забезпечить підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці та готовність до практичної діяльності у складних соціокультурних умовах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження засвідчило доцільність і ефективність інтеграції методів івент-менеджменту та тимбілдингу у підготовку майбутніх організаційних психологів у закладах вищої освіти. Залучення студентів до організації та участі в командних заходах створює умови для розвитку ключових професійних компетентностей, зокрема

комунікативних навичок, вміння працювати в команді, приймати лідерські рішення, управляти процесами взаємодії та вирішувати конфлікти в групі.

Здобуті в освітньому процесі знання та навички мають безпосереднє прикладне значення для подальшої професійної діяльності майбутніх фахівців. В умовах сучасних організацій, де зростає роль ефективної командної взаємодії та внутрішньої корпоративної культури, уміння проводити тимбілдингові заходи та застосовувати інструменти івент-менеджменту дозволяє психологам не лише налагоджувати командну роботу, а й сприяти підвищенню мотивації, згуртованості та продуктивності працівників. Івент-менеджмент виступає ефективним інструментом професійної підготовки, що поєднує елементи проєктної діяльності, креативного мислення та управлінських умінь. Тимбілдинг, у свою чергу, забезпечує засвоєння майбутніми психологами знань про створення згуртованих і ефективних команд, що є критично важливим для роботи в організаційних структурах.

Таким чином, включення відповідних модулів до освітніх програм ЗВО сприяє формуванню практично орієнтованого фахівця, здатного ефективно реалізовувати психологічні інтервенції в організаційному середовищі, підвищуючи якість управління людськими ресурсами та соціально-психологічного клімату в колективах. Впровадження навчальних практик, орієнтованих на активну участь у заходах і командній взаємодії, дозволяє підвищити якість підготовки фахівців, здатних успішно реалізовувати психологічні інтервенції в організаційному середовищі. Перспективним для подальшого дослідження питанням вважаємо аналіз цифрових форматів івентів для підвищення згуртованості колективу.

Література:

1. Барало С. Тренінг як інтерактивна форма роботи зі студентами. URL: <https://naurok.com.ua/trening-yak-interaktivna-forma-roboti-iz-studentami-328972.html>
2. Гриценко Н. В. Особливості формування корпоративної культури організації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 59. С. 284–290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2017_59_41
3. Коляса М. TEAM BUILDING в учнівському середовищі. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZxdRGR2Vd0hkWyOmXPUh-of1EtqIayRG/view>
4. Кулешова О., Бендель М. Соціально-психологічний клімат колективу як основа конкурентоспроможності підприємств сфери послуг. *Psychology Travelogs*. 2024. № 4, С. 26–34. URL: <https://doi.org/10.31891/PT-2024-4-3>
5. Литвин О. Є. Вплив корпоративної культури на ефективність діяльності організації. *Фінансовий простір*. 2019. № 4. С. 127–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2019_4_11
6. Міхов Л. І. Сутність та зміст корпоративної культури. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2015. № 3. С. 42–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2015_3_10
7. Психологічні засади розвитку корпоративної культури підприємств. Піцикевич В. В. та ін. *Академічні візії*. 2024. № 31. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1222>

8. Полянська А. С. Формування моделі корпоративної культури в діяльності вітчизняних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27(2). С. 9–16. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_27\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_27(2)_4).
9. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: Монографія / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко [та ін.] ; за ред. Л. М. Карамушки. К. : Педагогічна думка, 2015. 288 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10087/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%BB%D0%B0%D0%B1_%D0%BE%D1%80%D0%B3_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB_2015-2.pdf
10. Чебакова Ю. Г. Формування навичок тимбілдингу у студентів в освітньому процесі університету. *Лідери XXI століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій для управління соціальними системами* : матеріали 4-ї міжнар. наук.-практ. конф., 29–30 вересня 2020 р. / заг. ред. О. Г. Романовський ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків, 2020. С. 80–82. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/61589>
11. Янієва Д. Д. Формування механізмів мотиваційного впливу в системі організаційної культури підприємства. 2024. 275 с. URL: https://www.hneu.edu.ua/wpcontent/uploads/2024/04/Yaniiieva_Dis.pdf
12. Tkachenko L. P., Dolgopol O. O., Zhiglo O. O., Ivanova O. A. Implementation of professionally oriented ICT in the process of managers training. *Journal of Physics: Conference Series In press*. 2021. Volume 1840, Issue 1, 19 March 2021, Номер статті 012064 12th International Conference on Mathematics, Science and Technology Education, ICon-MaSTEd. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1840/1/012064/pdf>

УДК 376-056.264:159.98(045)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.5>**Світлана ДОЛЖЕНКО**

аспірант 3-го року навчання,

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка

Національної академії педагогічних наук України, dolzhenkos@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7407-5388

Олена ГОРБАТЮК

доктор філософії зі спеціальності «016 Спеціальна освіта»,

асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

lena.gorbatuk1993@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8563-1535

Ганна СОКОЛОВА

доктор психологічних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,

професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

absokolova@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9913-1814

Вікторія ГАЛУЩЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,

victoria.galushchenko@ukr.net

ORCID 0000-0002-7554 -9829

ВЗАЄМОДІЯ ФАХІВЦІВ: СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ІЗ ЗАЇКАННЯМ

У статті розглянуто проблему заїкання у дітей як складного багатфакторного розладу, що впливає не лише на мовленнєву функцію, а й на емоційний стан, соціальну взаємодію та навчальні досягнення. У сучасних умовах інклюзивної освіти особливого значення набуває міжпрофесійна взаємодія фахівців, яка дозволяє забезпечити цілісний психолого-педагогічний супровід дитини з мовленнєвими порушеннями.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування стратегій співпраці фахівців (логопеда, психолога, педагога, психотерапевта, тьютора, медичного працівника та батьків), також виявлення ефективних моделей взаємодії для реалізації індивідуалізованої допомоги дітям із заїканням. У процесі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури окреслено п'ять ключових підходів до міжфахової співпраці: міждисциплінарний, транспрофесійний, інтегративно-когнітивний, сімейно-центрований та технологічний. Детально проаналізовано функції кожного фахівця у команді, визначено напрями спільної роботи, труднощі комунікації, де наведено переваги злагодженої міжпрофесійної діяльності у контексті інклюзивного освітнього простору. У статті подано практичні рекомендації щодо покращення фахової взаємодії, зокрема шляхом розробки єдиних карт супроводу дитини, впровадження нормативного регламенту співпраці, організації міждисциплінарних нарад, навчальних семінарів і залучення батьків до терапевтичного процесу. Зроблено висновок про те, що скоординована робота фахівців різних спеціальностей є ключовим чинником у побудові ефективної системи психолого-педагогічного супроводу, спрямованої на гармонійний розвиток дитини з мовленнєвими порушеннями. Сучасна інклюзивна освіта висуває нові вимоги до професійної діяльності спеціалістів: вони повинні не лише глибоко орієнтуватися у власній галузі, а й володіти навичками командної взаємодії, узгодження дій та обміну інформацією. Водночас потребують суттєвого вдосконалення організаційно-методичні основи співпраці фахівців у межах освітніх установ, адже відсутність чітко визначених механізмів взаємодії ускладнює впровадження результативних форм підтримки дітей. З метою підвищення якості супроводу дітей із заїканням доцільно впроваджувати уніфіковані картки командної роботи, проводити міжпрофесійні тренінги, супервізійні сесії та семінари, створювати умови для активного залучення батьків до корекційного процесу.

Ключові слова: заїкання, міжпрофесійна взаємодія, логопед, інклюзивна освіта, психолого-педагогічний супровід, фахова команда.

Svitlana DOLZHENKO, Olena HORBATIUK, Hanna SOKOLOVA, Victoria HALUSHCHENKO. INTERACTION OF SPECIALISTS: STRATEGIES FOR SUPPORTING CHILDREN WITH STUTTERING

The article deals with the problem of stuttering in children as a complex multifactorial disorder that affects not only the speech function but also the emotional state, social interaction, and academic achievement. In the current conditions of inclusive education, interprofessional interaction of specialists is of particular importance, which allows to provide holistic psychological and pedagogical support for a child with speech disorders.

The aim of the study is to theoretically substantiate the strategies of cooperation between specialists (speech therapist, psychologist, teacher, psychotherapist, tutor, health care worker and parents), as well as to identify effective models of interaction for the implementation of individualized assistance to children with stuttering. In the process of analyzing domestic and foreign literature, five key approaches to interprofessional cooperation are outlined: interdisciplinary, transprofessional, integrative-cognitive, family-centered, and technological. The functions of each specialist in the team are analyzed in detail, the areas of joint work, communication difficulties are identified, and the benefits of coordinated interprofessional activities in the context of an inclusive educational space are presented. The article provides practical recommendations for improving professional interaction, in particular through the development of unified child support cards, the introduction of regulatory regulations for cooperation, the organization of interdisciplinary meetings, training seminars, and the involvement of parents in the therapeutic process. It is concluded that the coordinated work of specialists of different specialties is a key factor in building an effective system of psychological and pedagogical support aimed at the harmonious development of a child with speech disorders. Modern inclusive education places new demands on the professional activities of specialists: they must not only have a deep understanding of their own field, but also have the skills of teamwork, coordination, and information exchange. At the same time, the organizational and methodological framework for cooperation between specialists within educational institutions needs to be significantly improved, as the lack of clearly defined mechanisms of interaction makes it difficult to implement effective forms of support for children. In order to improve the quality of support for children with stuttering, it is advisable to introduce unified teamwork cards, conduct interprofessional trainings, supervisory sessions and seminars, and create conditions for active parental involvement in the correctional process.

Key words: *stuttering, interprofessional interaction, speech therapist, inclusive education, psychological and pedagogical support, professional team.*

Постановка проблеми. У сучасному контексті підвищеної уваги до інклюзивної освіти та психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, проблема заїкання у дитячому віці набуває особливої актуальності. Заїкання (від лат. *balbuties* – запинання) – поліморфний розлад мовлення, порушення комунікації у вигляді дискоординації плавності, ритму, виникнення окремих запинань, повторів ряду звуків і складів унаслідок мовленнєвих судом через перенапруження чи стреси [4; 5]. У багатьох випадках заїкання супроводжується вторинними психологічними проблемами – тривожністю, уникненням мовленнєвих ситуацій, зниженням самооцінки.

Одним із ключових чинників ефективного подолання цієї проблеми є системна взаємодія між різними фахівцями: логопедами, психологами, психотерапевтами, педагогами і обов'язково батьками (або особами, що їх замінюють). Саме міждисциплінарний підхід дозволяє розробити цілісні стратегії корекційно-розвивальної роботи, що враховують як мовленнєві, так і психоемоційні аспекти розвитку дитини. Проте на практиці така взаємодія часто залишається фрагментарною, нерегламентованою або малоефективною через відсутність чітких алгоритмів співпраці між фахівцями.

Таким чином, дослідження проблеми міжфахової взаємодії у сфері підтримки дітей із заїканням є надзвичайно своєчасним і суспільно значущим. Воно відкриває можливість

для створення уніфікованих моделей співпраці, вдосконалення методичних підходів до терапії заїкання, підвищення ефективності міждисциплінарного супроводу та поліпшення якості життя дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Упродовж останніх років спостерігається інтенсивне наукове осмислення проблеми заїкання як багатовимірного феномена, що охоплює мовленнєві, психологічні, неврологічні та соціальні компоненти. Провідні дослідження свідчать про необхідність комплексного підходу до терапії заїкання, з акцентом на координацію зусиль логопеда, психолога, невролога, психотерапевта, педагогів та батьків.

Так, наприклад, Ю.Рібцун [4; 5] розглядала «полікомпонентну структуру заїкання, а також репрезентувала теоретичні засади і практичну реалізацію логопсихосинергетичного підходу до діагностики та компенсації мовленнєвих порушень, зокрема заїкання». Науковицею також «розкрито актуальні питання організації та проведення логопсиходіагностики у закладах освіти і на базі ІРЦ, окреслено особливості взаємодії фахівців команди психолого-педагогічного супроводу, визначені сучасні ефективні стратегії підтримки дітей із заїканням».

Д.Хрипун та А.Цибулько [8] визначали «основні напрямки комплексної корекційної роботи по подоланню заїкання у дітей». Авторками «проаналізовано сучасні методи та підходи до корекції заїкання з урахуванням індивідуальних потреб та особливостей кож-

ної дитини». У статті головний акцент зроблено на сімейну підтримку під час роботи з дітьми, які мають заїкання.

О. Літовченко [2] присвятила свою працю «проблемі заїкання у дітей дошкільного віку, де особливу увагу приділила методам і засобам профілактичної і корекційної роботи з подолання заїкання, зокрема: розглянула патогенетичні механізми заїкання; проаналізувала сучасні методики подолання заїкання; представила концепцію та напрями корекційної роботи з дітьми, які страждають на заїкання та запропонувала різноманітні вправи для профілактики і корекції заїкання у дітей».

Також дослідниця активно займається «пошуком та розробкою нових психолого-педагогічних шляхів здійснення профілактики заїкання у дітей» [3].

Попри позитивну динаміку у розвитку комплексного підходу, багато дослідників вказують на брак системної міжфахової координації у закладах освіти та охорони здоров'я. На практиці часто спостерігається формальний розподіл функцій без реальної взаємодії між спеціалістами. Це обумовлює необхідність подальших досліджень щодо створення моделей ефективної взаємодії та нормативно-методичного забезпечення командної роботи.

Метою статті є теоретичне обґрунтування стратегій міжпрофесійної взаємодії фахівців (логопедів, психологів, педагогів, психотерапевтів, батьків) у процесі корекційно-розвивальної підтримки дітей із заїканням, а також виявлення ефективних моделей співпраці для забезпечення цілісного психолого-педагогічного супроводу дитини з мовленнєвими порушеннями.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день заїкання є одним з найпоширеніших порушень мовлення, яке може істотно впливати на емоційний стан, самооцінку та соціальну адаптацію людини. Це явище зачіпає не лише мовленнєву сферу, а й загальну психологічну рівновагу особистості. Особливо важливим є вчасне розуміння природи заїкання, а також необхідність раннього втручання та комплексного підходу до подолання цього порушення. Підтримка з боку родини, професіоналів і суспільства загалом є визначальним чинником у становленні впевненого, вільного мовлення та всебічного гармонійного розвитку особистості.

У сучасному термінологічному словнику зі спеціальної педагогіки і психології [7] зазначається, що «заїкання (від лат. *balbuties* – запинання) – це поліморфний розлад мовлення, порушення комунікації у вигляді дискоординації плавності, ритму,

виникнення окремих запинань, повторів ряду звуків і складів унаслідок мовленнєвих судом через перенапруження чи стреси. Заїкання більше проявляється у самотійному, значно менше – у відображеному та спряженому мовленні. При заїканні часті супутні рухи, використання емболів».

Виокремлюють наступні види заїкання [7]:

- Афатичне заїкання – запинання у мовленні з повторенням початкового звука на тлі уповільненого мовлення при афазії.

- Індуковане заїкання (від лат. *induco* – обумовлення) – розлад, спричинений пасивною (за наслідуванням) або активною (цілеспрямоване копіювання) психічною індукцією.

- Клонічне заїкання характеризується короточасними повтореннями першого складу чи звука слова («те-те-телефон»).

- Неврозоподібне (органічне) заїкання.

- Невротичне (функціональне) заїкання.

- Рецидивуюче заїкання (від лат. *recidivus* – повертатися) – розлад, який з'являється повторно після тривалого періоду вільного плавного мовлення без запинань.

- Тонічне заїкання проявляється сильними тривалими скороченнями м'язів і супроводжується раптовими паузами, після яких відбувається ніби вибух повітря із напруженим промовлянням слова («м__машина»).

- Хвилеподібне заїкання виражається то у посиленні, то у послабленні прояву розладу, але повністю ніколи не зникає.

Заїкання знаходить своє вираження не лише в усному мовленні, а й на письмі: неохайний, дискоординований почерк із сильним натисканням на ручку чи олівець, розтягування слів із повторенням складів, літер, їх фрагментів.

Відразу після виникнення заїкання вводять «режим мовчання» – спілкування пошепки зводить нанівець виникле нервово-перезбудження, що нормалізує стан мовлення. Логокорекція є важливою частиною комплексної роботи з подолання заїкання (поряд із лікуванням у невролога, заняттями з практичним психологом) і передбачає репродуктивне мовлення, виконання вправ з логоритміки, уникнення психоемоційного напруження та інформаційного навантаження [7].

Для забезпечення цілісного супроводу дитини з таким порушенням необхідне об'єднання зусиль фахівців різних профілів: логопеда-дефектолога, психолога (психотерапевта), педагога, а також залучення батьків як повноцінних учасників корекційного процесу.

На сьогоднішній день існує декілька підходів, які можна застосовувати фахівцями під

час роботи з дітьми із заїканням. До таких підходів відносяться: міждисциплінарний підхід, транспрофесійна модель співпраці, інтегративно-когнітивний підхід, сімейно-центрований підхід, підхід із використанням цифрових технологій.

Міждисциплінарний підхід – підхід передбачає активну співпрацю фахівців різних напрямів для створення єдиного корекційного плану.

Особливості міждисциплінарного підходу:

- розробка індивідуального плану підтримки дитини;
- регулярні спільні наради (case study);
- узгоджені цілі, розподіл ролей, загальна відповідальність за результати;
- постійна комунікація між фахівцями та родиною дитини.

Фахівці: логопед-дефектолог; дитячий психолог/психотерапевт; педагог інклюзивної освіти; невропатолог/психіатр (за потреби); батьки.

Ефективність даного підходу підтверджена в практиках раннього втручання та корекційного супроводу в інклюзивній освіті (ICF-модель WHO).

Транспрофесійна модель співпраці. У цій моделі фахівці не лише працюють разом, а й частково освоюють базові навички суміжних професій, що дозволяє уникати дублювання зусиль і підвищує адаптивність системи підтримки. Наприклад: педагог проходить тренінг з логопедичних вправ для підтримки дитини в класі; логопед засвоює навички тілесно-орієнтованої релаксації для зменшення тривожності мовлення.

Переваги: гнучкість, оперативність втручання, цілісність підходу.

Інтегративно-когнітивний підхід. Зосереджується на поєднанні когнітивно-поведінкової терапії, логопедичної корекції та емоційної саморегуляції.

Елементами інтегративно-когнітивного підходу є: когнітивна перебудова негативних установок дитини («Я не зможу сказати»); тренування стратегій подолання тривоги (методи релаксації, майндфулнес); автоматизація мовленнєвих навичок у безпечних комунікативних умовах. Цей метод активно використовується в США, Великій Британії та Австралії [10].

Сімейно-центрований підхід надає батькам ключову роль у корекції заїкання, передбачає їхню активну участь у плануванні, втручанні та підтримці дитини вдома.

Практики: навчання батьків стратегіям уповільненого мовлення; роз'яснення причин заїкання для зниження стигми; включення родини у мовленнєво-ігрові заняття.

Ефективність: підтверджена в програмах раннього втручання (Lidcombe Program).

Підхід із використанням цифрових технологій. Більшість сучасних підходів включають використання платформ для онлайн-комунікації між фахівцями (електронні картки супроводу, телемедицина), що забезпечує координацію дій у реальному часі.

Головними інструментами у такому підході є: логопедичні мобільні додатки (Speech Blubs, Stamurai); платформи для міжфахових консультацій (наприклад, Google Workspace, Microsoft Teams). Даний підхід є актуальним в умовах дистанційної або гібридної форми навчання.

Взаємодія між фахівцями направлена на:

1. Спільне складання індивідуальної програми розвитку (ІПР).
2. Регулярні консультації та супервізії.
3. Погодження єдиної тактики втручання (наприклад, уникання суперечливих стилів спілкування).
4. Взаємна інформованість про динаміку стану дитини.

Міждисциплінарна взаємодія при роботі з дітьми із заїканням має свої переваги та недоліки [6] (див табл. 2 і табл. 3).

Ефективні стратегії супроводу дітей із заїканням [1;9].

1. Індивідуальний підхід до кожної дитини.

- Розробка індивідуальної програми розвитку (ІПР) із врахуванням мовленнєвого профілю, психологічного стану, особистісних особливостей.

- Адаптація мовленнєвих завдань і темпу навчання.

2. Комплексна міжфахова команда.

- Скоординована діяльність логопеда, психолога, педагога, тьютора, медичного працівника.

- Проведення регулярних міжфахових нарад, супервізій, спільного моніторингу прогресу.

3. Терапія, орієнтована на функціональне мовлення.

- Використання методик, що розвивають комунікативну впевненість, а не лише плавність мовлення (за підходом Yarus & Reardon-Reeves).

- Застосування логоритміки, ігрової та арт-терапії, казкотерапії.

4. Сімейно-центрований підхід.

- Активне залучення батьків до терапевтичного процесу через тренінги, консультації, участь у заняттях.

- Формування стабільного підтримувального мовленнєвого середовища вдома.

Таблиця 1

Функції та ролі фахівців у супроводі дітей із заїканням

Фахівець	Ключові функції	Роль у команді
Логопед-дефектолог	Діагностика типу та ступеня заїкання. Проведення мовленнєвої терапії. Формування плавності мовлення (дихання, артикуляція, темп). Робота з просодикою та інтонацією.	Основний корекційний фахівець, що здійснює спеціалізовану терапію мовлення
Психолог	Психодіагностика тривожності, самооцінки, емоційних реакцій. Психокорекція тривоги, сором'язливості. Розвиток стресостійкості та комунікативної впевненості	Забезпечує емоційну стабілізацію дитини , підтримує позитивну мотивацію до мовлення
Психотерапевт	Глибоке опрацювання психотравмуючих чинників (особливо в складних випадках). Робота з фобіями мовлення. Тілесно-орієнтовані, арт- або когнітивно-поведінкові методи	Залучається для поглибленої психологічної допомоги , коли є стійкі психологічні бар'єри
Педагог / Вихователь	Створення толерантного комунікативного середовища. Підтримка дитини у класі / групі. Інтеграція логопедичних вправ у щоденну практику	Сприяє соціалізації та комунікативній активності дитини , впроваджує елементи підтримки в освітньому середовищі
Інклюзивний тьютор	Індивідуальна підтримка дитини в освітньому середовищі. Посередництво між дитиною, вчителями, однолітками. Спостереження та фіксація динаміки	Забезпечує персоналізований супровід у навчальному процесі , координує адаптації
Батьки / Родина	Участь у корекційному процесі, виконання рекомендацій. Підтримка дитини вдома. Формування приймаючого, доброзичливого мовленнєвого середовища	Виступають ключовими партнерами команди , забезпечують узгодженість терапії вдома
Невропатолог / Педіатр	Встановлення наявності неврологічних чинників. Медичне супроводження (за потреби). Спостереження за станом ЦНС.	Надає клінічну оцінку здоров'я , визначає можливі супутні порушення, впливає на підбір методик

Таблиця 2

Переваги міждисциплінарної взаємодії

Перевага	Характеристика
Комплексне бачення проблеми	Об'єднання зусиль логопеда, психолога, педагога, психотерапевта дозволяє розглядати заїкання як біопсихосоціальний феномен, а не лише мовленнєвий розлад
Індивідуалізований підхід	Розробка індивідуальної програми допомоги з урахуванням мовленнєвих, емоційних, когнітивних і поведінкових аспектів дитини
Підвищення ефективності втручання	Завдяки координації фахівців зменшується ймовірність суперечливих методів або дублювання зусиль
Залучення родини до процесу	Міждисциплінарні моделі активно включають батьків як повноправних учасників супроводу, що підсилює стабільність результатів
Безперервність підтримки в різних середовищах	Забезпечується послідовна підтримка дитини вдома, у школі / садочку та під час спеціалізованих занять
Підвищення професійної компетентності	У процесі взаємодії фахівці поглиблюють розуміння суміжних сфер і навчаються ефективній командній роботі

5. Позитивне середовище в освітньому закладі.

– Формування толерантної атмосфери у класі / групі.

– Підготовка однолітків до взаємодії з дитиною, що заїкається (через бесіди, рольові ігри).

6. Регулярна оцінка динаміки.

– Використання логопедичних і психологічних методик оцінки (SSI-4, шкали комунікативної тривожності тощо).

– Корекція стратегії втручання на основі результатів.

Таблиця 3

Недоліки міждисциплінарної взаємодії

Недолік	Характеристика
Відсутність налагоджених механізмів взаємодії	У багатьох закладах немає чітко прописаних процедур, форматів командної роботи або розподілу відповідальності
Фрагментарність супроводу	Через відсутність комунікації між фахівцями спостерігається розірваність допомоги – кожен працює окремо, без узгодження дій
Брак часу та ресурсу для командної співпраці	Фахівці часто перевантажені і не мають можливості регулярно зустрічатися, обговорювати динаміку, адаптувати стратегії
Розмитість функцій і відповідальності	Відсутність чітких меж між зонами впливу (наприклад, хто відповідає за емоційну адаптацію дитини – психолог чи логопед)
Недостатня міжфахова підготовка	Більшість освітніх програм готують фахівців до роботи у своїй сфері, але не навчають працювати у міждисциплінарній команді
Нерозуміння або ігнорування ролі інших фахівців	Іноді логопед або психолог не враховують внесок один одного, що знижує ефективність командного підходу

Таблиця 4

Рекомендації щодо покращення міжфахової співпраці в умовах інклюзивної освіти

Напрямок	Рекомендації
Нормативно-організаційний рівень	Розробити внутрішньо закладні регламенти командної взаємодії (структура зустрічей, відповідальні особи, формати звітності). Упровадити індивідуальні картки супроводу дитини з фіксацією внеску кожного фахівця
Підвищення фахової компетентності	Організовувати тренінги з міжпрофесійної комунікації, майстер-класи з тематики «Логопед + психолог: ефективна взаємодія». Створити умови для інтерв'їз між фахівцями одного закладу
Комунікація з родиною	Налагодити систему зворотного зв'язку з батьками: щоденники спостережень, електронна платформа для комунікації. Регулярно проводити батьківські зустрічі, включати родину до планування втручання
Методичне забезпечення	Розробити єдині міжфахові методичні рекомендації для супроводу дітей із заїканням в умовах інклюзії. Залучати до роботи фахівців із досвідом практичного супроводу для наставництва
Технологічна підтримка	Використовувати цифрові платформи для координації дій (спільні документи, графіки, аналітика динаміки). Застосовувати мультимедійні логопедичні програми, що дозволяють спільне використання різними фахівцями

На основі всього вищезазначеного нами розроблено рекомендації щодо покращення міжфахової співпраці в умовах інклюзивної освіти (див. табл. 4).

Таким чином, ефективний супровід дитини із заїканням можливий лише за умов: цілісного бачення її потреб; скоординованої роботи фахівців; активної участі родини; інституційної підтримки командної взаємодії.

Висновки. Проблема заїкання у дитячому віці потребує комплексного вирішення, яке виходить за межі суто логопедичної допомоги та охоплює психологічну, педагогічну, соціальну і медичну підтримку. Командна взаємодія фахівців різного профілю є необхідною умовою для створення ефективної системи психолого-педагогічного супроводу, орієнтованої на всебічний розвиток дитини, що має порушення мовлення. Інклюзивне освітнє середовище створює нові вимоги до фахівців, які мають не лише володіти глибокими знаннями у своїй галузі, але й уміти працювати у міжпрофесійній команді, коор-

динувати дії та обмінюватися даними. Аналіз сучасних моделей взаємодії показав, що найбільш ефективними є моделі, засновані на погодженні цілей, розподілі функцій і постійній комунікації між фахівцями та родиною дитини.

Суттєвого посилення потребують нормативно-методичні засади співпраці фахівців у межах закладів освіти: відсутність регламентованих алгоритмів взаємодії гальмує впровадження ефективних практик супроводу. Для підвищення якості підтримки дітей із заїканням доцільно: запроваджувати єдині картки міжфахового супроводу; проводити міждисциплінарні семінари, супервізії, тренінги; створювати умови для активної участі батьків у процесі подолання порушень.

Подальші дослідження варто спрямувати на розробку адаптованих інструментів оцінки ефективності командної роботи та на створення моделей взаємодії, придатних для умов типових українських закладів освіти.

Література:

1. Кривцова О. Я. Проблема заїкання дітей і підлітків у психолого-педагогічній літературі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. пр.* 2012. Вип. III. С. 119–126.
2. Літовченко О. В. Заїкання у дітей: профілактика і корекція: навчальний посібник. Одеса : Видавництво ТОВ Лерадрук, 2021. 248 с.
3. Літовченко О. В. Шляхи профілактики заїкання у дітей. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 4. Том 1. С. 93–96.
4. Рібцун Ю. В. Диференційна діагностика заїкання. Професійний довідник учителя-логопеда ДНЗ. Харків : ВГ Основа. 2012. С. 90–101.
5. Рібцун Ю. В. Заїкання: підтримка дитини з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі: навч.-метод. Посібник. Київ : ФОП Цибульська В. О., 2023. 272 с.
6. Савченко О. І. Стратегії забезпечення психологічної підтримки молодших школярів із заїканням в умовах воєнного стану. *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами: зб. наук. пр.* 2024. С. 142–145.
7. Спеціальна педагогіка і психологія: сучас. термінол. словник / за ред. Л. Прохоренко, В. Засенка. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
8. Хрипун Д., Цибулько А. Основні напрямки комплексної корекційної роботи по подоланню заїкання у дітей. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 69. Том 3. С. 285–291.
9. Юрова Р. А., Вітер Т. Г, Казьміна А. І., Щолокова А. В. Методичний посібник із подолання заїкання (для логопедів, учителів, батьків, осіб, які мають заїкання): навч. видання. К. : Центр патології мовлення, 2007.
10. Yarus J. S., Reardon-Reeves N. Early childhood stuttering therapy: A practical guide. Stuttering Therapy Resources, Inc., 2021.

УДК 37.017:061.22(477.43/44)«18/19»(045)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.6>**Мар'яна КЕРАСЮК**

кандидат історичних наук, доцент,

Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

maryana10leskiv@gmail.com

ORCID: 0009-0009-9690-3725

Людмила МАТЮШКО

кандидат історичних наук, доцент,

Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», liuda_

matiushko@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5274-689X

**НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА
«ПРОСВІТА» НАПРИКІНЦІ ХІХ– НА ПОЧ. ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті досліджено національно-виховну діяльність товариства «Просвіта» в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Проаналізовано форми та засоби, за допомогою яких здійснювалося національне виховання населення в умовах колоніального тиску з боку Російської та Австро-Угорської імперій. Особливу увагу приділено таким напрямкам діяльності товариства, як створення читалень, розвиток театрального руху, організації освітніх курсів, видавнича справа, а також формування мережі культурно-просвітницьких осередків у містах і селах. Визначено роль української інтелігенції, вчителів та духовенства у поширенні просвітницьких ідей.

Розкрито значення просвітницького руху для формування національної свідомості, збереження мови, культури, історичної пам'яті українського народу. Здійснено порівняльний аналіз діяльності «Просвіти» у Західній і Східній Україні з урахуванням різних політичних умов.

Питання формування національної свідомості засобами культурно-просвітницької роботи набуває особливої актуальності й у сучасному контексті – в умовах реформування освіти, загострення інформаційної війни, загроз втрати національної єдності. Саме тому вивчення історичного досвіду діяльності «Просвіти» є важливим для переосмислення ефективних практик національного виховання, що можуть бути адаптовані до реалій сьогодення.

Доведено, що «Просвіта» стала не лише освітньою, а й суспільно-політичною силою, яка підготувала ґрунт для майбутнього українського державотворення. Отримані результати дозволяють глибше зрозуміти потенціал громадянських ініціатив у процесі національного виховання, що є актуальним і в сучасному контексті українського суспільства.

Ключові слова: Товариство «Просвіта», національне виховання, українська інтелігенція, культурне відродження, національна свідомість, читальні, освітній рух, історична пам'ять.

**Mariana KERASIUK. LIUDMYLA MATIUSHKO. NATIONAL EDUCATION
IN THE ACTIVITIES OF “PROSVITA” AT THE END OF THE 19TH–
EARLY 20TH CENTURY**

The article explores the national educational activities of the “Prosvita” society in Ukraine at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The study analyzes the forms and means by which national upbringing was implemented under the conditions of colonial pressure from the Russian and Austro-Hungarian Empires. Particular attention is paid to key areas of the society's activity, such as the establishment of reading rooms, the development of theatrical movements, the organization of educational courses, publishing initiatives, and the creation of a network of cultural and educational centers in cities and villages. The role of the Ukrainian intelligentsia, educators, and clergy in spreading enlightenment ideas is emphasized.

The importance of the “Prosvita” movement in shaping national consciousness, preserving language, culture, and historical memory of the Ukrainian people is revealed. A comparative analysis of “Prosvita's” activity in Western and Eastern Ukraine is carried out, taking into account different political contexts.

The issue of forming national consciousness through cultural and educational work is of particular relevance in the modern context – amid educational reforms, intensified information warfare, and threats to national unity. Therefore, the study of the historical experience of “Prosvita's” activity is important for rethinking effective practices of national education that can be adapted to current realities.

It is proved that “Prosvita” became not only an educational but also a socio-political force that prepared the ground for future Ukrainian statehood. The findings allow for a deeper understanding of the potential of civic initiatives in the process of national education, which remains relevant in today's Ukrainian society.

Key words: “Prosvita” Society, national education, Ukrainian intelligentsia, cultural revival, national consciousness, reading rooms, educational movement, historical memory.

Постановка проблеми. Кінець XIX–початок XX століття став періодом активного формування національної самосвідомості українського народу в умовах бездержавності та асиміляційної політики з боку імперських урядів. Однією з ключових форм самоорганізації української громади стали товариства «Просвіта», які виконували важливу місію національного виховання, поширення освіти, популяризації української мови, культури й історії серед широких верств населення.

Однак у сучасній педагогічній науці наявна недостатня систематизація та осмислення саме виховної діяльності «Просвіти» як механізму формування національної ідентичності. Більшість досліджень зосереджується на культурно-просвітницькому чи організаційному аспекті діяльності цих товариств, залишаючи поза увагою їхній вплив на світоглядне становлення молоді, формування громадянської свідомості, утвердження патріотичних цінностей.

Отже, актуальною є наукова потреба вивчення цілей, змісту, форм і засобів національного виховання у діяльності «Просвіти» в означений період як складової частини історико-педагогічного процесу. Це дозволить глибше осмислити виховний потенціал громадських ініціатив та перенести цінний історичний досвід у сучасну освітню практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження діяльності товариства «Просвіта» як чинника національного виховання українського народу стали невіддільною частиною історико-педагогічної науки. Наукові публікації з цієї тематики охоплюють широкий спектр питань: від інституційної організації «Просвіти» до аналізу окремих форм культурно-виховної роботи, що мали істотний вплив на формування національної ідентичності. Серед таких праць варто виокремити ґрунтовні студії О.Германа [2], В.Глаголюка, Ж.Ковби [4], Н.Кунанець, В.Пашука В. [8], І.Рудянина, А.Середяка [12], М.Чепіль [14] та ін. Усі розглянуті джерела підтверджують, що виховання було ядром діяльності «Просвіти», незалежно від форми реалізації – друку, бібліотек, культури, релігії чи громадської роботи. Праці подають модель цілісного національного виховання, заснованого на самоорганізації, історичній пам'яті, мові, книжці та особистому прикладі.

Метою статті є комплексне дослідження змісту, форм і засобів національного виховання, реалізованих у діяльності товариства «Просвіта» наприкінці XIX – на початку XX століття, з метою з'ясування їх ролі у формуванні української національної ідентичності,

розвитку громадянської свідомості та збереженні культурної самобутності українського народу в умовах бездержавності.

Методи дослідження. Описовий, науково-історичний, проблемний і логічний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Виникнення Товариства «Просвіта» у 1868 році у Львові було закономірною відповіддю на потреби українського населення Австро-Угорщини, зокрема Галичини, у збереженні своєї національної ідентичності. «Просвіта» виникла за ініціативи інтелігенції, в основному – вчителів, священників, адвокатів. Першим головою став Анатоль Вахнянин, відомий композитор і громадський діяч. Ідеологічною основою діяльності товариства стала концепція просвіти народу через мову, книгу, театр, освіту – тобто системне культурно-національне виховання. Програма майбутньої праці «Просвіти» була коротко сформульована у виступі студента Андрія Січинського: «Кожний народ, що хоче добитися самостійності, мусить передусім дбати про те, щоби нижчі верстви суспільності, народні маси піднесли до того ступеню просвіти, щоб ця народна маса почула себе членом народного організму, відчула своє горожанське й національне достоїнство й узнала потребу існування нації як окремишньої народної індивідуальності, бо ніхто інший, а маса народу є підставою усього» [1].

У другій половині XIX–на початку XX століття українське населення Західної України зазнавало систематичного національного та культурного утиску. Заборонялася рідна мова, занепадала культура, а рівень неписьменності серед українців сягав близько 75 %. За таких умов товариство «Просвіта» зосередило свою діяльність переважно на сільському населенні, як найменш охопленому культурно-освітніми процесами. Одним із головних напрямів стало створення сільських та міських читалень з бібліотеками, а в міських осередках – також книжкових крамниць.

І вже з 1880-х років товариство перейшло до активного створення читалень невеликих осередків, де місцеве населення мало змогу читати україномовні книги, слухати лекції, обговорювати суспільні теми. 1874 року у члени «Просвіти» було прийнято першу читальню (с. Денисів, нині село Козівського району Тернопільської області). 1875 р. в с. Бортники (нині село Жидачівського р-ну Львів. обл.) засновано першу філію т-ва (1891 їх було 5 – у Тернополі, Коломиї, Станіславі (нині м. Івано-Франківськ), Золочеві; у 1900 р. – 23, у 1910 р. – 61, у 1930 р. – 87).

1884 р. до товариства вступило 130 читалень та 2 церковні братства. Того ж року утворено «Комітет для читалень» (ним опікувалися В. Нагорний і К. Левицький). Незабаром такі само комітети організовано при тернопільській (Ол. Барвінський) та станіславівській (Є. Желехівський) філіях товариства. Якщо у 1891 році існувало лише 5 читалень, то вже у 1900 році їх налічувалося 924, а у 1909 році – 2185 [7, с. 213].

Сільські читальні «Просвіти» не діяли абияк, а мали чітко окреслені завдання. Про їх виконання вони звітували перед філією, до якої належали. Відтак звіти надходили до матірньої організації. Такі повідомлення робились у формі стандартної анкети, куди вносили відомості про кількість членів, провід, дохід і видатки, бібліотеку, різні культурні заходи, плани тощо. Окрім цього, читальні проходили ще й люстрації. У читальнях практикувалось читання вголос. Так, у Вовчищовичах згідно з повідомленням, пересічно збиралися 30 слухачів, у Волосткові тоді ж – 30–40, у Довгомостиськах – 15, у Дмитровичах-Конюшках – 20, у Дмитровичах 28 слухачів. Такі зібрання закінчувались обговоренням – слухачі «розводили над прочитаним гутірку» себто обговорення. У звіті з читальні у Дмитровичах записано, що «гутірка» тривала годину. Регулярність зібрань для читання вголос була різною – кожного вечора [16].

Завдяки ініціативі просвітянських активістів, сільські читальні стали осередками поширення знань, формування національної свідомості та збереження української культурної ідентичності. Вони відігравали ключову роль у пробудженні освітніх прагнень селянства й поступовому подоланні культурної ізоляції.

Читальні були базовими структурними одиницями Товариства «Просвіта». Їх створювали у містах, містечках і селах з ініціативи активістів та місцевої інтелігенції. Читальні ставали громадськими просторами, де читали книги, вели бесіди, проводили обговорення історичних подій, організовували виставки, святкування важливих дат.

У читальнях збирали кошти на придбання книг, агітаційну діяльність, організовували драматичні гуртки, хори, оркестри. Через них Товариство доносило українське слово до найширших верств населення. Саме у читальнях відбувалося формування світогляду українського селянина, який уперше мав можливість дізнатися про власну історію, культуру, героїв.

Завдяки ініціативі просвітянських активістів, сільські читальні стали осередками

поширення знань, формування національної свідомості та збереження української культурної ідентичності. Вони відігравали ключову роль у пробудженні освітніх прагнень селянства й поступовому подоланні культурної ізоляції.

Після прийняття нового статуту у 1891 році, діяльність товариства набула нового спрямування – «Просвіта» трансформувалася в освітньо-економічну структуру, що сприяло суттєвому зростанню мережі її осередків.

Після 1899 філії та читальні «Просвіти» брали безпосередню участь у заснуванні крамниць, Райффайзенівських кас на статутах «Красового союзу кредитового», шпихлірів (шпихлір – комора, житниця). Торгові, промислові, сільсько-господарські справи у товаристві вели 2 фахівці, які займалися перетворенням кредитових кас на кооперативні. Для вирішення господарських справ товариство утримувало агронома, мандрівного вчителя господарства, люстратора та контролера всіх економічних установ. Член товариства Є. Желехівський брав участь в утворенні у Львові господарського товариства «Побратим». Подібне товариство за участю членів «Просвіти» засноване в м. Підгайці [6].

У 1891 році Товариство оновило свою програму, ввівши пріоритет національного виховання через систематичну культурно-освітню роботу. Було засновано мандрівні театри, народні університети, кооперативні курси, а також розпочато видання журналів та щоденних газет. Акцент робився на залученні молоді, селянства, робітників – тобто тих соціальних верств, які найбільше потребували національного самоствердження.

Національне виховання у діяльності «Просвіти» мало комплексний характер. Воно реалізовувалося через низку цілеспрямованих форм, що охоплювали всі соціальні верстви населення. Основною метою було пробудження в українців національної самосвідомості, гордості за свою історію, мову, традиції та культуру. Цей процес мав не тільки освітній, а й ідеологічний характер, спрямований на протидію асиміляційній політиці окупаційних режимів.

Починаючи з 1869 року, було закладено основу бібліотеки та архіву товариства «Просвіти», які в тогочасних умовах ставали справжнім осередком національного зібрання книжок. При товаристві працювали спеціально створені термінологічна та з підготовки підручників комісії. Було видано «Читанки для сільських людей» під назвою «Зоря» (тираж 2 000 примірників).

Фонди бібліотеки й архіву поповнювалися переважно завдяки пожертвам як мешканців Галичини, так і українців з Наддніпрянщини. Свої книги або навіть цілі особисті бібліотеки передали у дар такі видатні постаті, як Михайло Драгоманов, Кость Паньківський, Олександр Огоновський, Борис Грінченко та інші. У 1908 році відбулася реорганізація бібліотеки, внаслідок якої книжкові фонди поділили на дві частини: основну, що включала наукову літературу, та підручники – з доступнішою, популярною літературою. Також при бібліотеці почала функціонувати читальня.

З метою задоволення зростаючої потреби сільського населення в доступі до української літератури, товариство «Просвіта» впроваджувало різні форми бібліотечного обслуговування. Найефективнішою серед них виявилася організація так званих «мандрівних бібліотек». Їхні книжкові фонди формувалися переважно з літератури, наданої повітовими товариствами «Просвіти», а також із книжок, спеціально закуплених для цієї мети [5, с. 31–33].

Такі пересувні бібліотеки, що налічували від 10 до 50 примірників, систематично переміщувалися від одного просвітянського осередку до іншого, забезпечуючи книгообіг у регіонах із недостатнім доступом до стаціонарних бібліотек. У деяких випадках мандрівні бібліотеки досягали населених пунктів, у яких осередків «Просвіти» не існувало взагалі. У кожному селі або містечку бібліотека затримувалася на кілька місяців, що дозволяло місцевому населенню ознайомитися з українською літературою і сприяти формуванню національної свідомості [11, с. 63].

Окрім бібліотеки та архіву, «Просвіта» також започаткувала створення власного музею. Проте процес наповнення музейної колекції відбувався вкрай повільно, і лише впродовж 1880-х років заклад набув більш завершеного вигляду. У музеї зберігалися зібрання монет, різноманітні старожитності зокрема культові предмети, музичні інструменти, етнографічні експонати, а також портрети та художні твори. На початку ХХ століття музей було ліквідовано: частину його колекцій передали до Національного музею, а решту – до музею при Науковому товаристві імені Шевченка.

Вагоме місце в діяльності сільських читалень займала аматорська художня самодіяльність. Силами місцевих аматорів організовувалися театральні вистави, культурно-просвітні вечори, присвячені Тара-

сові Шевченку та Маркіяну Шашкевичу, проводилися вечорниці, створювалися хори та оркестри [15, с. 138]. Сільські мистецькі колективи нерідко виступали не лише у своїх громадах, але й виїжджали до сусідніх повітів і сіл з концертними програмами.

Крім культурної діяльності, при читальнях функціонували вечірні школи для неписьмених, організовувалися різноманітні курси, спрямовані на підвищення освітнього рівня населення. Водночас товариство «Просвіта» активно сприяло розширенню мережі навчальних закладів для дітей селянського походження. У результаті цих зусиль молодь із сільських громад отримувала доступ до освіти та національного виховання, що стало важливим чинником формування української національної ідентичності.

Використання театру як виховного засобу мало глибоке значення. Вистави на теми з української історії, п'єси Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Івана Франка формували в глядачів уявлення про боротьбу українців за свободу. Мандрівні театри «Просвіти» здійснювали постановки в найвіддаленіших селах, де не було навіть базової школи.

Глядач ставав учасником процесу національного відродження. Через живе слово, музику, емоцію до нього доходило те, чого не могла дати навіть книга – гордість за своє походження. Поширенням було поєднання вистав із лекціями, читанням патріотичних віршів, історичними доповідями.

Особливу увагу «Просвіта» приділяла книговиданню. Метою було забезпечити народ доступною україномовною літературою. Видавалися брошури про історію України, оповідання, байки, релігійна література, підручники. Поширення таких видань відбувалося через розгалужену мережу читалень і книгарень.

Одним з популярних жанрів стала біографічна література – життєписи Тараса Шевченка, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи. Книжки оформлювалися просто, доступно, мали накладі від 1000 до 10 000 примірників. Це була справжня революція в масовій освіті українців.

Діяльність товариства «Просвіта», спрямована на підвищення освіченості народу, визначалася ключовими напрямками, серед яких особливе місце займала видавнича діяльність. Через доступні й корисні книги просвітяни прагнули пробудити в русинах свідомість, спонукати їх до активної участі в суспільному житті та усвідомлення потреби боротьби за краще майбутнє. Тематика видань була різноманітною та визнача-

лася уявленнями народів про актуальні потреби галицьких русинів і можливі шляхи їх розвитку. Основну увагу приділяли історичним темам, економічним та господарським питанням. Окрім того, друкували художню літературу, релігійні книги, практичні медичні поради, а також матеріали, що знайомили читачів з юридичними знаннями [3, с. 49–57].

Упродовж понад п'ятдесяти років діяльності товариство «Просвіта» випустило 348 популярних книжок. Серед них було 88 оповідань, 52 видання з історико-географічною тематикою, 42 – присвячені економіці та господарству, 28 – природничим і медичним знанням, 22 – юридичним питанням, 31 – релігійно-моральній тематиці, а також 3 книжки на військову тематику. Окремо слід згадати 41 збірку, що містила матеріали на різні теми, а також таку ж кількість календарів.

Важливо зазначити, що з кінця 1870-х років почали друкувати так звані «членські книжечки», які надсилалися членам організації за рахунок їхніх внесків. Упорядниками календарів та авторами книжок були знані й обдаровані письменники та вчені, серед яких – Олександр Партицький, Юрій Федькович, Юліан Романчук, Кость Паньківський, Кость Левицький, Іван Франко, Гнат Хоткевич та багато інших.

У 1904 році товариство започаткувало серію видань під назвою «Руська писемність», яка згодом отримала нову назву – «Українське письменство». До цієї серії увійшли твори Івана Котляревського, Петра Гулака-Артемовського, Євгена Гребінки, Григорія Квітки-Основ'яненка, Миколи Костомарова, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Степана Руданського, Сидора Воробкевича, Миколи Устияновича та інших класиків.

Починаючи з 1907 року, «Просвіта» започаткувала випуск серії «Просвітні листки», орієнтованих на широку аудиторію, а з 1908 року – серії «Господарська бібліотека» [9, с. 129].

Для молоді та сільської інтелігенції організовувалися вечірні курси, недільні школи, лекції з історії, географії, української мови. Такі заходи мали не лише просвітницьку, але й політичну функцію – підготовку свідомих громадян. Особлива увага приділялася вихованню молоді – через гуртки, самодіяльність, літні табори.

Поширеним форматом були вечори пам'яті Шевченка, свята української мови, обговорення політичної ситуації на основі газет. Такий підхід допомагав формувати критичне мислення, громадянську активність і повагу до власної культури.

Однією з головних рушійних сил діяльності «Просвіти» були представники української інтелігенції. Вони не лише ініціювали створення місцевих осередків, а й брали безпосередню участь в організації навчання, написанні підручників, редагуванні газет, театральних виступах.

Шкільні вчителі, які симпатизували ідеям «Просвіти», були ключовими фігурами в поширенні національного виховання. Вони не лише викладали в школах, а й організовували позашкільні гуртки, курси, навчання дорослих. Саме вчителі часто виступали ініціаторами відкриття читалень, драматичних гуртків, ведення хроніки громади.

Навіть у складних умовах, коли офіційна програма не передбачала вивчення української мови чи історії, вчителі знаходили способи позакласного впливу. Збереглися численні свідчення, коли шкільні підручники доповнювалися саморобними текстами українських авторів.

Українські священники, особливо греко-католицькі в Галичині, підтримували «Просвіту», бо бачили в її діяльності не лише освітню, а й моральну місію. Багато церковних діячів самі писали популярні книжки, виступали з проповідями про національні обов'язки, підтримували театральні й освітні ініціативи. Храми часто ставали центрами духовно-культурного життя громади.

Священники використовували амвони для закликів до збереження рідної мови, традицій, родинних цінностей. Через особистий авторитет вони мали вплив на селянську громаду, схилиючи її до участі в діяльності «Просвіти» [10, с. 25–29].

Просвітянська діяльність дала поштовх до глибоких трансформацій у світогляді українців. Якщо на початку ХХ століття більшість українського селянства сприймала себе лише як мешканців «окраїн імперії», то під впливом просвітянських ініціатив почала формуватися національна ідентичність.

Читальні, лекції, вистави та видання українською мовою дозволяли звичайним селянам уперше побачити, що українська мова – не «сільська говірка», а повноцінна мова культури, освіти й наукової думки. Через популярні біографії національних героїв – Шевченка, Хмельницького, Мазепи – формувалося історичне мислення, прив'язане до українських контекстів, а не до імперських наративів.

У середовищі молоді, учнів та ремісників розвивався інтерес до політичного життя, ідеї національного самоврядування, соціальної справедливості, мови як основи державності.

«Просвіта» фактично здійснила те, що пізніше назвуть «національним пробудженням», перевівши абстрактне «українство» в площину особистої громадянської відповідальності.

Чимало учасників національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. вийшли саме з середовища «Просвіти». Вони були не лише освіченими, а й ідейно переконаними у праві українців на власну державу. У цьому контексті «Просвіта» не лише зберігала національну пам'ять, а й виховувала лідерів для майбутніх революційних змін.

Історично українські землі були поділені між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською – з різною політикою щодо українського питання. Це зумовило певну різницю в діяльності просвітянських ініціатив.

У Галичині та на Буковині Товариство «Просвіта» мало офіційний статус і відносно широку свободу дій. Завдяки цьому структура товариства була формалізованою, централізованою, мала статут, членські внески, друковані органи.

До 1914 року у Західній Україні діяло понад 3000 читалень, десятки друкарень, театрів, освітніх курсів. Було організовано жіночі гуртки, молодіжні організації («Сокіл», «Січ»), кооперативні об'єднання. «Просвіта» фактично стала паралельною системою народної освіти.

На підросійській Україні (особливо в Києві, Харкові, Полтаві) діяльність українських організацій обмежувалася жорсткою цензурою. «Просвіта» тут мала змінювати назви, діяти через легальні школи, клуби, товариства, що маскували україноцентричні цілі [13, с. 64–74].

Наприклад, у Харкові українські активісти відкривали клуби «любителів історії» або «літературні вечори», де під виглядом універсальних тем звучала українська поезія, театральні уривки, історичні доповіді. Цензура обмежувала обсяг україномовної літератури, але не могла повністю зупинити рух.

Попри утиски, саме в Наддніпрянській Україні на межі століть зароджувалося покоління майбутніх політичних діячів УНР, які вирости в середовищі самодіяльних українських ініціатив, натхненних ідеалами просвітництва.

Висновки. Діяльність Товариства «Просвіта» стала ключовим чинником формування української національної свідомості в умовах колоніального гноблення. Через освіту, культуру, книговидавництво, театр та громадську активність «Просвіта» формувала нову генерацію свідомих українців. Національне виховання реалізовувалося системно та інклюзивно, охоплюючи як дітей і молодь, так і дорослих селян, робітників, жінок. Це виховання опиралося на три стовпи: мову, історичну пам'ять і культуру. Відмінності між західноукраїнською і східноукраїнською моделлю «Просвіти» були спричинені різними політичними умовами. Проте в обох випадках товариство зуміло адаптуватися і доносити ідеї національної гідності.

Просвітянська спадщина залишається актуальною сьогодні, адже в умовах сучасних викликів – повномасштабного вторгнення РФ, інформаційної агресії – ідеї народної просвіти, ідентичності та культури знову стають стратегічними для виживання нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виникнення та основні етапи розвитку товариства «Просвіта». Новітня історія «Просвіти» URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10167/>
2. Герман О. Товариства «Просвіти» як обереги культурно-освітньої спадщини. О. Герман, В. Гринчуцький. *Культурне відродження в Україні* : монографія / за ред. Т. О. Сіласвої. Львів, 1993. С. 177–190.
3. Глаголюк В. Українська видавнича справа і «Просвіта». *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика* : зб. наук. пр. редкол.: Б. Потятиник (голов. ред.) та ін.. Львів, 2015. Вип. 40. С. 49–57.
4. Ковба Ж. М. «Просвіта» – світло, знання, добро і воля українського народу. Дрогобич : Відродження, 1993. 128 с.
5. Кунанець Н. Мандрівні бібліотеки товариства «Просвіта» Галичини (перша половина XX ст.) / Н. Кунанець. *Бібліотечна планета*. 2005. № 1. С. 31–33.
6. Львівське товариство Просвіта. URL: https://esource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=
7. Нарис історії «Просвіта». Р. Іваничук та ін. Львів; Краків; Париж, 1993. 232 с.
8. Пащук В. Товариство «Просвіта» – започаткування діяльності (1868–1870). *Народознавчі зошити*. 2020. № 3. С. 695–713.
9. Перський С. Популярна історія Товариства «Просвіта». Львів, 1932. 268 с.
10. Рудянин І. П. Участь греко-католицьких священиків у роботі громадських організацій Східної Галичини у XIX – на початку XX ст. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / ВНУ ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2008. № 11: Історичні науки. С. 25–29.
11. Савчук Б. Волинська «Просвіта». Рівне: Видавнича фірма «Ліста», 1996. 154 с.

12. Середяк А. Діяльність Товариства «Просвіта» в 1868–1914 рр. *Нарис історії «Просвіти»* / за ред. Р. Іваничук. Львів; Краків; Париж, 1993. С. 18–41.
13. Середяк А. Товариство «Просвіта» за межами Галичини. *Нарис історії «Просвіти»* / за ред. Р. Іваничук. Львів; Краків; Париж, 1993. С. 64–74.
14. Чепіль М. Книга як засіб формування національної свідомості дітей і молоді у діяльності «Просвіти» (1868–1939). *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Вип. 3. Івано-Франківськ, 2000. С. 156–165.
15. Чуприна В. Біла Н. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» та українських політичних партій в селах Галичини (кінець ХІХ–початок ХХ ст.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр.* Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2010. С. 138–144.
16. Що читали у читальнях Просвіти URL: <https://zbruc.eu/node/77746>

УДК 378.147:004:316.77:81'243

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.7>**Anton LYTUVYENKO**

Postgraduate Student at the Department of Foreign Philology and Translation,
Interregional Academy of Personnel Management, greenbranch698@gmail.com
ORCID: 0009-0006-1138-5366

INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE DIGITAL ENVIRONMENT: INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES

The article explores the development of intercultural communicative competence (ICC) in the process of foreign language teaching within a digital environment. Against the backdrop of globalization, intensified intercultural communication, and the dynamic evolution of information and communication technologies, traditional educational approaches are undergoing profound transformations. The relevance of the topic is highlighted by the growing need to equip learners not only with linguistic skills but also with the ability to engage effectively across diverse cultural contexts through digital means.

The research problem is formulated as the need to identify innovative approaches to the development of ICC in the context of digital education. It is argued that the formation of ICC is critical not only for successful professional self-realization but also for learners' integration into the global community and for the cultivation of emotional intelligence, critical digital literacy, and social responsibility. Traditional foreign language instruction methods often overlook intercultural and digital dimensions, emphasizing the necessity to rethink educational content, forms, and strategies to meet the demands of the 21st century.

This study systematically analyzes recent scholarly literature concerning the development of ICC through digital technologies. In particular, it reviews the contributions of M. Bayram, D. Deardorff, M. Dooley, R. Darvin, S. Cram, E. B. Basoglu, K. Thompson, S. Gilleran, and others. Key principles for fostering ICC – openness, cultural self-awareness, and critical reflection – are discussed. Furthermore, the fundamental components of ICC – linguistic proficiency, sociolinguistic sensitivity, pragmatic adaptability, and intercultural awareness – are identified based on Deardorff's model. The review of research reveals that, although significant advances have been made in virtual exchanges, gamification, digital storytelling, and the use of VR/AR technologies, there remains a shortage of integrated methodological models that simultaneously address the development of intercultural competence, digital literacy, and emotional empathy.

Building upon the analysis of recent studies, the article proposes an integrative conceptual framework for the development of ICC through the systematic application of innovative digital technologies. Each technology – telecollaboration, gamification, digital storytelling, and VR/AR – is strategically aligned with specific ICC components, pedagogical goals, and expected outcomes. Virtual exchanges are identified as a means to foster emotional empathy and cultural understanding; gamification enhances motivation and reinforces cultural behavior models; digital storytelling cultivates critical thinking and reflective skills; and VR/AR technologies facilitate the development of practical intercultural communication skills through immersive simulations.

The article highlights both the advantages and challenges of using digital environments for intercultural education. Advantages include increased accessibility, interactivity, and the potential to create authentic intercultural experiences. However, challenges persist regarding the authenticity of digital interactions, critical engagement with cultural content, and overcoming technical and sociocultural barriers.

The scientific novelty of the study lies in its comprehensive theoretical substantiation and systematization of digital approaches aimed at developing ICC. The proposed model emphasizes the necessity of integrative practices that simultaneously cultivate linguistic skills, critical digital literacy, emotional intelligence, and intercultural sensitivity. The article concludes by emphasizing the need for further empirical validation of the proposed approaches, the development of electronic courses with intercultural components, and continued exploration of how digital interaction intensity influences the depth of intercultural competence development.

Overall, the article provides both a solid theoretical foundation and practical insights for advancing foreign language education in the digital age, addressing the urgent need to prepare learners for effective intercultural interaction in a globalized, technology-driven world.

Key words: intercultural communicative competence, digital environment, innovative technologies, foreign language teaching, gamification, virtual exchanges, digital storytelling.

АНТОН ЛИТВИНЕНКО. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті досліджується розвиток міжкультурної комунікативної компетентності (МКК) у процесі викладання іноземних мов у цифровому середовищі. На тлі глобалізації, інтенсифікації міжкультурної комунікації та динамічної еволюції інформаційно-комунікаційних технологій традиційні підходи до освіти зазнають суттєвих трансформацій. Актуальність теми підкреслюється зростаючою потребою не лише у формуванні мовних навичок, але й у забезпеченні здатності здобувачів освіти ефективно взаємодіяти в різноманітних культурних контекстах за допомогою цифрових засобів.

Проблема дослідження сформульована як необхідність ідентифікувати інноваційні підходи до розвитку МКК в умовах цифрової освіти. Обґрунтовано, що формування МКК є критично важливим не лише для успішної професійної самореалізації, але й для інтеграції здобувачів освіти у світову спільноту, а також для розвитку емоційного інтелекту,

критичної цифрової грамотності та соціальної відповідальності. Традиційні методи навчання іноземних мов часто ігнорують міжкультурний та цифровий аспекти, що актуалізує потребу переосмислення змісту, форм та стратегій освіти відповідно до вимог XXI століття.

У дослідженні проаналізовано сучасну наукову літературу, присвячену розвитку МКК за допомогою цифрових технологій. Зокрема, розглянуто внесок М. Байрам, Д. Дердорф, М. Дулі, Р. Дарвіна, С. Крама, Е. Б. Басоглу, К. Томпсона, С. Гілларан та інших учених. Обговорено ключові принципи розвитку МКК – відкритість, культурну самосвідомість і критичну рефлексію. Також на основі моделі Дердорф окреслено базові компоненти МКК: мовна компетентність, соціолінгвістична чутливість, прагматична адаптивність та міжкультурна обізнаність. Огляд досліджень виявив, що, попри значний прогрес у розвитку віртуальних обмінів, гейміфікації, цифрового сторітелінгу та використання VR/AR технологій, спостерігається нестача інтегрованих методологічних моделей, які одночасно сприяють розвитку міжкультурної компетентності, цифрової грамотності та емоційної емпатії.

Спираючись на аналіз сучасних досліджень, автор пропонує інтегративну концептуальну модель розвитку МКК через систематичне застосування інноваційних цифрових технологій. Кожна технологія – телеколаборація, гейміфікація, цифровий сторітелінг і VR/AR – стратегічно поєднана із конкретними компонентами МКК, педагогічними цілями та очікуваними результатами. Віртуальні обміни визначено як засіб розвитку емоційної емпатії та культурного розуміння; гейміфікація сприяє підвищенню мотивації та засвоєнню моделей культурної поведінки; цифровий сторітелінг формує навички критичного мислення і рефлексії; VR/AR-технології розвивають практичні навички міжкультурної комунікації через моделювання ситуацій у віртуальному середовищі.

У статті висвітлено як переваги, так і виклики використання цифрових технологій у міжкультурній освіті. До переваг належать зростання доступності, інтерактивності та можливість створення автентичних міжкультурних досягнень. Водночас залишаються виклики, пов'язані з автентичністю цифрових взаємодій, необхідністю критичного осмислення культурного контенту та подоланням технічних і соціокультурних бар'єрів.

Наукова новизна дослідження полягає у всебічному теоретичному обґрунтуванні та систематизації цифрових підходів до розвитку МКК. Запропонована модель акцентує необхідність інтегративних практик, що одночасно формують мовні навички, критичну цифрову грамотність, емоційний інтелект та міжкультурну чутливість. У висновках підкреслено потребу в подальшій емпіричній верифікації запропонованих підходів, розробленні електронних курсів із міжкультурним компонентом та дослідженні впливу інтенсивності цифрової взаємодії на глибину формування міжкультурної компетентності.

Загалом стаття пропонує ґрунтовну теоретичну базу та практичні орієнтири для удосконалення навчання іноземних мов у цифрову епоху, що відповідає нагальній потребі підготовки здобувачів освіти до ефективної міжкультурної взаємодії в умовах глобалізованого й технологічно розвиненого суспільства.

Ключові слова: міжкультурна комунікативна компетентність, цифрове середовище, інноваційні технології, віртуальні обміни, цифровий сторітелінг, інноваційні технології.

Problem Statement and Its Connection to Important Scientific and Practical Tasks.

In today's globalized world, foreign language proficiency is no longer limited to grammatical and lexical skills alone. One of the key indicators of effective foreign language communication is intercultural communicative competence (ICC), which ensures an individual's ability to interact with representatives of other cultures based on understanding, respect, and tolerance. Given the transformations in the educational landscape driven by the rapid development of digital technologies, there is an increasing need to rethink traditional approaches to the formation of ICC.

The digital environment offers new opportunities for the development of intercultural competence, enabling learners to interact with representatives of diverse cultures through virtual platforms, participate in international projects, and utilize digital resources to deepen their understanding of cultural differences. However, digital interaction also presents new challenges to communication quality, as online formats are often accompanied by specific barriers: technical, linguistic, and sociocultural.

Therefore, an objective scientific and practical problem emerges: identifying which innovative approaches in foreign language teaching are most effective for developing ICC in the context

of a digital environment. The urgency of addressing this issue lies in the fact that fostering ICC among students contributes not only to their successful professional self-realization but also to their integration into the global community, the development of emotional intelligence, critical digital literacy, and social responsibility.

Since traditional methods of foreign language instruction often fail to account for intercultural and digital dimensions, the need to update the content, forms, and methods of teaching has become exceptionally pressing. The search for and implementation of innovative digital practices in the educational process acquires particular importance in achieving the goal of 21st-century education – the cultivation of global citizens who possess foreign language proficiency and are capable of effective intercultural interaction across diverse digital contexts.

Analysis of Recent Research and Publications. In light of the urgent need to modernize approaches to intercultural communicative competence (ICC) development in the digital age, it is essential to review existing scientific research. The following section analyzes recent scholarly contributions that explore innovative practices and challenges related to fostering ICC through digital technologies. In particular, the works

of M. Bayram emphasize the need to rethink the traditional approach to foreign language teaching, focusing on the integration of intercultural education into the digital learning space [1]. The author highlights that the effective development of ICC is impossible without considering the specific features of online communication.

D. Deardorff, in her research, proposes a model for the development of intercultural communicative competence (ICC) based on the principles of openness, cultural self-awareness, and critical reflection [2]. In the digital environment, these elements acquire new dimensions, particularly due to the necessity of managing large volumes of information and interacting with representatives of diverse cultures through digital technologies. Furthermore, according to Deardorff (2006), ICC encompasses four key components: linguistic proficiency, sociolinguistic sensitivity, pragmatic adaptability, and intercultural awareness, each playing a critical role in fostering effective cross-cultural communication.

M. Dooley and R. Darvin, within the framework of critical digital literacy, note that educators should not only teach language skills but also foster students' ability to critically evaluate digital content, recognize cultural codes, and develop skills for intercultural dialogue in online spaces [4].

A significant focus in current research is placed on analyzing the effectiveness of virtual exchanges (telecollaboration) in developing ICC. According to the findings of S. Cram and E. B. Basoglu, students' participation in international virtual projects contributes to enhancing cultural empathy, developing intercultural communication skills, and expanding sociocultural experience [3].

The positive impact of gamification on the development of intercultural competencies is emphasized in the research of K. Thompson and S. Gilleran, who found that game-based methods stimulate student motivation and facilitate more effective assimilation of cultural behavior patterns [9].

Recent studies also highlight the significant potential of augmented and virtual reality technologies (VR/AR) for immersing learners in authentic intercultural environments. The work of K. Knutzen and colleagues demonstrates that the use of VR/AR platforms enables the simulation of real intercultural scenarios, positively influencing the development of practical intercultural interaction skills [6].

The development of ICC through digital storytelling is explored in the studies of I. Elola

and A. Oskoz, who argue that creating multimedia stories on intercultural themes fosters reflective thinking and a deeper understanding of cultural differences among students [5].

At the same time, as review studies by L. Rai and co-authors suggest, there remains a shortage of integrated methodological models that simultaneously address the development of intercultural competence, digital literacy, and emotional empathy [7].

While current research highlights the importance of developing ICC through digital means, it also reveals gaps in integrated methodological approaches. Addressing these gaps, this study aims to provide a theoretical foundation and propose a systematic framework for the effective incorporation of digital technologies into foreign language instruction.

The purpose of this article is to provide a theoretical justification and systematization of innovative digital approaches aimed at fostering the development of intercultural communicative competence (ICC) within the context of foreign language instruction.

The objectives of the study are to analyze contemporary scholarly approaches to the formation of ICC in the digital environment, to identify effective methodological practices, and to delineate prospects for the further integration of digital technologies (such as virtual exchanges, gamification, digital storytelling, and VR/AR) into foreign language education, with the aim of enhancing students' critical digital literacy, cultural self-awareness, and emotional empathy.

Presentation of the Main Research Material. This study is based on an analysis of contemporary scientific literature concerning the development of intercultural communicative competence (ICC) in the digital environment, along with the systematization of empirical research findings related to the use of innovative digital technologies in foreign language teaching. The study employs methods of theoretical analysis, comparative analysis of practices across different educational systems, data synthesis, and critical interpretation of previous research results.

In the current context of globalization and the rapid advancement of digital technologies, the ability to engage in intercultural communication has gained particular relevance. Modern foreign language instruction must go beyond the development of grammatical and lexical skills, focusing instead on fostering the ability to interact effectively across diverse cultural contexts, including through digital means. Information and communication technologies

are transforming traditional educational approaches, requiring educators to integrate new methodologies aimed at developing students' critical digital literacy, emotional intelligence, and social empathy.

Virtual exchanges, as a tool of telecollaboration, provide learners with opportunities for direct interaction with representatives of other cultures in a digital environment. Research by S.Cram and E.B.Basoglu [3] demonstrates that participation in such projects fosters cultural empathy, communication skills, and broadens students' worldviews. The effectiveness of telecollaboration stems from the creation of authentic intercultural situations that stimulate reflection and independent understanding of cultural differences.

The application of game elements in education enhances student motivation and improves the assimilation of cultural behavior patterns. As noted by K.Thompson and S.Gilleran [9], gamification creates an emotionally engaging environment that facilitates immersion in the study of other cultures through game-based simulations and intercultural tasks.

Virtual reality (VR) and augmented reality (AR) technologies open new opportunities for creating simulated intercultural environments. The use of VR/AR platforms allows students to immerse themselves in modeled scenarios of intercultural interaction, fostering the development of practical communication skills in diverse cultural contexts [6]. Virtual learning environments offer a high degree of emotional engagement and contribute to the formation of stable cultural representations.

The creation of digital stories on intercultural themes by learners promotes critical thinking, reflection, and a deeper understanding of cultural differences. According to research by I.Elola and A.Oskoz [5], digital storytelling stimulates students' creative abilities and facilitates the integration of linguistic, sociocultural, and emotional components of learning.

The advantages of the digital environment in developing ICC include access to authentic materials, the possibility of multichannel communication, interactive learning, and increased student motivation. However, significant challenges remain: ensuring the authenticity of intercultural experiences, fostering critical engagement with cultural content, and overcoming technical and sociocultural barriers.

The scientific novelty of this study lies in the comprehensive theoretical justification and systematization of innovative digital

approaches to the development of intercultural communicative competence in foreign language instruction. In particular, the study theoretically substantiates the necessity of simultaneously integrating virtual exchanges, gamification, digital storytelling, and VR/AR technologies into educational practices to foster students' critical digital literacy, emotional intelligence, and cultural self-awareness.

Building upon recent advances in digital pedagogy and the growing necessity to develop holistic intercultural communicative competence (ICC) in foreign language education, this study proposes an integrative framework for systematically incorporating innovative digital technologies into the learning process. Unlike traditional approaches that often treat technological tools in isolation, the proposed model emphasizes the synergistic use of telecollaboration, gamification, digital storytelling, and virtual/augmented reality (VR/AR) to address the multifaceted nature of ICC. Each technology is strategically aligned with specific ICC components, pedagogical goals, and expected learning outcomes, thereby ensuring a coherent and targeted development of learners' intercultural sensitivity, critical digital literacy, emotional intelligence, and reflective thinking. The framework aims to create an immersive, interactive, and reflective educational environment where students can engage authentically with diverse cultural contexts through digital means. By synthesizing multiple innovative strategies, this model advances the current theoretical and practical understanding of how digital environments can be effectively leveraged to foster deep, sustainable intercultural competence among language learners in the 21st century.

Integration of Innovative Digital Technologies for the Development of Intercultural Communicative Competence: A Conceptual Model. This study presents a conceptual framework for fostering intercultural communicative competence (ICC) through the systematic integration of innovative digital technologies. The proposed model is structured around the dynamic interplay between the type of digital tool employed, the corresponding ICC component addressed, the pedagogical objective pursued, and the anticipated learning outcome.

Specifically:

- Virtual exchanges (telecollaboration) are designed to cultivate emotional empathy and cultural understanding by creating authentic opportunities for interaction within digital environments. Through participation in virtual exchanges, students experience direct immersion

into intercultural communication processes, thereby enhancing their real-world intercultural competencies.

- Gamification serves as a motivational mechanism for reinforcing cultural behavior models through role-playing activities and game-based scenarios. The incorporation of gamified elements into educational practices significantly enhances student engagement and facilitates the deeper internalization of intercultural patterns.

- Digital storytelling supports the development of critical thinking and reflective skills by encouraging students to explore and analyze cultural codes through the creation of personally meaningful multimedia narratives. This pedagogical strategy fosters heightened cultural self-awareness and advances students' capacities for self-reflection regarding cultural diversity.

- Virtual and augmented reality (VR/AR) technologies are oriented toward the acquisition of practical intercultural communication skills through the simulation of intercultural conflict scenarios in virtual environments. The high degree of immersion provided by VR/AR applications allows students to develop hands-on experience in navigating intercultural interactions that closely replicate real-world social contexts.

Accordingly, the proposed model advocates for the integrative application of diverse digital technologies, each systematically aligned with specific dimensions of intercultural competence development. The comprehensive adoption of these technological tools not only optimizes the effectiveness of ICC formation within digital learning environments but also promotes the holistic advancement of students' emotional intelligence, critical digital literacy, and social empathy.

Conclusions and Prospects for Further Research. The results of the conducted study confirm that the development of intercultural communicative competence (ICC) in the digital environment is one of the key tasks of contemporary foreign language education. The formation of ICC requires not only the

acquisition of linguistic structures but also the deliberate development of critical digital literacy, emotional intelligence, social empathy, and critical reflection skills regarding cultural differences.

Theoretical analysis has identified that effective innovative approaches to developing ICC include the use of virtual exchanges (telecollaboration), the implementation of gamification elements, the integration of digital storytelling, and the application of augmented and virtual reality (AR/VR) technologies. The use of these digital technologies in foreign language instruction facilitates the creation of authentic intercultural situations, enhances student motivation, and expands opportunities for intercultural interaction.

At the same time, challenges related to the authenticity of intercultural experiences, as well as technical and sociocultural barriers, necessitate further research and the development of integrated methodological models that simultaneously address the development of intercultural competence, digital literacy, and students' emotional empathy.

Promising directions for future research include:

- empirical validation of the effectiveness of the proposed approaches in real-world educational practices;

- development of original electronic courses incorporating intercultural components;

- investigation of the impact of digital interaction intensity on the depth of intercultural skill development;

- exploration of the specific features of ICC development across different student age groups in the digital environment.

The theoretical model and its systematic alignment of digital technologies with ICC components provide a foundation for practical implementation. Nevertheless, the dynamic nature of digital education and intercultural interaction necessitates further empirical exploration. The following conclusions summarize key findings and outline prospects for future research directions.

Bibliography:

1. Байрам М. Викладання та оцінювання міжкультурної комунікативної компетентності. Київ : Мультилінгвал Матерс, 2020. 250 с.
2. Дердорф Д. Формування міжкультурної компетентності у студентів: концепції та моделі. *Освіта і наука*. 2021. № 4. С. 48–59. DOI: <https://doi.org/10.3390/education4040048>
3. Crum S., Basoglu E. B. Intercultural communicative competence development through synchronous virtual exchange. Intelligent CALL, granular systems, and learner data. Short Papers from EUROCALL 2022. Research-publishing.net. 2022. P. 83–88.
4. Dooly M., Darwin R. Intercultural communicative competence in the digital age: Critical digital literacy and inquiry-based pedagogy. *Language and Intercultural Communication*. 2022. Vol. 22(3). P. 354–366. DOI: <https://doi.org/10.1080/14708477.2022.2047783>

5. Elola I., Oskoz A. Digital storytelling: Developing intercultural competence in a Web 2.0 environment. *CALICO Journal*. 2020. Vol. 37(2). P. 179–202.
6. Knutzen K., Jiow H. J., Lee M. J. W., Fong L. L. Using Social Virtual Reality in Teaching Intercultural Communication. *Technology, Knowledge and Learning*. 2025. Vol. 30(1). P. 55–72.
7. Rai L., Deng C., Lin S., Fan L. Massive Open Online Courses and intercultural competence: Analysis of courses fostering soft skills through language learning. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14.
8. Taguchi N. Using immersive virtual reality for the assessment of intercultural conflict mediation. *Language Learning & Technology*. 2023. Vol. 27(3). P. 108.
9. Thompson C. G., Gillern S. V. Video-game based instruction for vocabulary acquisition with English language learners: A Bayesian meta-analysis. *Educational Research Review*. 2020. Vol. 30.
10. Zhang X., Zhou M. Information and digital technology-assisted interventions to improve intercultural competence: A meta-analytical review. *Computers & Education*. 2023. Vol. 194.

УДК 355.237:796(477)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2025.2.8>**Володимир МИХАЙЛОВ**

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,

Національний університет оборони України, vmykhaylov2005@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2517-6016

Дмитро КИСЛЕНКО

доктор педагогічних наук, професор,

Національний університет оборони України, kyslenkod@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6929-4236

Віталій ПОЛИВАНЮК

доктор філософії,

Національний університет оборони України, poluvan1982@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4737-1218

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ОРГАНАХ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ

Метою статті є здійснення аналітичних досліджень та розроблення пропозицій щодо оптимізації змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Основну увагу зосереджено на важливості удосконалення цього змісту з урахуванням специфіки службової діяльності, яку виконують військовослужбовці для захисту територіальної цілісності держави від російської агресії.

Методологія дослідження: методи системного аналізу, порівняльний аналіз та узагальнення даних, отриманих із відкритих джерел, зокрема звітів, наукових публікацій та офіційних документів.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці моделі оптимізації змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління на період дії правового режиму воєнного стану, яка інтегрує тактичні елементи, функціональний тренінг та психофізіологічну підготовку для підвищення бойової готовності.

Висновки. Оптимізований зміст включає адаптовані фізичні вправи, сфокусовані теоретичні знання, тактичні елементи, психофізіологічну підготовку та практичні організаційно-методичні компетенції, що забезпечують ефективну бойову готовність. Такий підхід дозволяє раціонально використовувати час і ресурси, враховуючи обмеження воєнного часу, та підвищує здатність особового складу виконувати оперативно-управлінські завдання. Таким чином, оптимізація змісту фізичної підготовки є ключовим кроком для забезпечення професійної спроможності військовослужбовців під час дії правового режиму воєнного стану. Отримані висновки можуть бути використані для розробки оновлених програм підготовки, спрямованих на зміцнення фізичної спроможності військовослужбовців органів військового управління в період дії воєнного стану, а також для підвищення їхньої готовності до виконання завдань в умовах сучасних збройних конфліктів.

Ключові слова: фізична підготовка, військовослужбовці, воєнний стан, бойова готовність, органи військового управління.

Volodymyr MYKHAYLOV, Dmytro KYSLENKO, Vitaliy POLYVANYUK. THE IMPROVEMENT OF THE CONTENT OF PHYSICAL TRAINING IN MILITARY MANAGEMENT UNITS

The purpose of the article is to conduct analytical research and develop proposals for optimizing the content of physical training of military personnel of military management bodies under the legal regime of martial law.

The primary focus is on improving this content, considering the specifics of the service activities performed by military personnel to protect the state's territorial integrity from russian aggression.

Research methodology: system analysis methods, comparative analysis, and generalization of data obtained from open sources, in particular reports, scientific publications, and official documents.

The scientific novelty of the study is to develop a model for optimizing the content of physical training of military personnel of military management units for the period of the legal regime of martial law, which integrates tactical elements, functional training, and psychophysiological training to increase combat readiness.

Conclusions. The optimized content includes adapted physical exercises, focused theoretical knowledge, tactical elements, psychophysiological training, and practical organizational and methodological competencies that ensure effective combat readiness. This approach allows for the rational use of time and resources, taking into account the limitations of wartime, and increases the ability of personnel to perform operational and management tasks. Thus, optimizing the content of physical training is a key step in ensuring the professional capacity of military personnel during the legal regime of martial law. The conclusions obtained can be used to develop updated training programs aimed at strengthening the physical capacity of military personnel of military command units during the period of martial law, as well as to increase their readiness to perform tasks in conditions of modern armed conflicts.

Key words: physical training, military personnel, martial law, combat readiness, military command bodies.

Основна частина дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними викликами, що постають перед національною безпекою України в умовах правового режиму воєнного стану. У контексті даних обставин виникає нагальна потреба в адаптації програм фізичної підготовки військовослужбовців до нових реалій, що забезпечить формування у них комплексу навичок, які відповідають специфіці виконання оперативних завдань у складних і екстремальних умовах. Такий підхід передбачає цілеспрямоване підвищення рівня витривалості, сили, швидкісно-силових якостей, а також розвиток спеціалізованих тактичних навичок, які є критично важливими для ефективного виконання бойових завдань і забезпечення високої бойової готовності в умовах сучасних збройних конфліктів. Фізичні вправи та тренування мають сприяти не лише розвитку фізичних якостей, але й зміцненню психоемоційного стану, що є особливо актуальним під час стресових ситуацій.

Впровадження сучасних наукових знань у сфері фізичної підготовки дозволить виробити більш ефективні стратегії навчання, що відповідають викликам сьогодення. Отже, оптимізація змісту фізичної підготовки військовослужбовців є важливим завданням, що потребує комплексного підходу та тісної взаємодії між фахівцями у сфері фізичного виховання та військової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку цієї тематики зроблено вітчизняними науковцями, зокрема Є.Анохіним, О.Воронцовим, С.Глазуновим, С.Жембровським, О.Лойко, А.Магльованим, А.Одеровим, Віт.Михайловим, О.Петрачковим, А.Петруком, Н.Пангеловою, С.Романчуком, В.Свистун, Г.Сухорадою, Ю.Фіногеновим, В.Ягуповим чий дослідження зосереджені на проблемах фізичної підготовки військовослужбовців, зокрема в умовах воєнного стану. Їхні праці охоплюють широкий спектр питань, включаючи розробку методик підвищення фізичної готовності, аналіз впливу бойових навантажень на фізичний стан особового складу, а також обґрунтування необхідності адаптації тренувальних програм до сучасних викликів гібридної війни. Зокрема, роботи А.Одерова, С.Романчука та В.Ягупова висвітлюють важливість інтеграції спеціалізованих вправ і тактичних елементів у процес підготовки, що сприяє підвищенню ефективності виконання військово-професійних завдань в екстремальних умовах [1, 2, 4–26].

Незважаючи на наявність досліджень, питання комплексної оптимізації фізичної

підготовки військовослужбовців органів військового управління залишається недостатньо вивченим. Зокрема, бракує системного підходу до інтеграції сучасних технологій моніторингу фізичного стану та персоналізованих програм, що враховують стресові фактори воєнного стану. Таким чином, аналіз літератури свідчить про потребу в подальших дослідженнях, які б запропонували практичні рішення для підвищення ефективності фізичної підготовки в умовах сучасних збройних конфліктів.

На нашу думку потрібно з'ясувати, що є змістом фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України та військовослужбовців органів військового управління під час дії правового режиму воєнного стану.

Аналіз, узагальнення, систематизація та конкретизація наукових джерел щодо проблеми статті засвідчують функціонування у науковому обігу поняття «зміст фізичного виховання» щодо різних категорій населення. Так, пошукова система гугл на поняття «зміст фізичного виховання» дає 1 290 000 посилань, «зміст фізичного виховання військовослужбовців» – 1 330 000, «фізичне виховання» – 1 470 000, «метод фізичного виховання» – 324 000 (станом на 26.11.2024 р.). Тобто, з одного боку, зміст фізичного виховання набагато популярніше, ніж його методи, а з іншого – немає жодного більш-менш конкретного визначення поняття «зміст фізичного виховання», особливо в нормативно-правових документах, наукових джерелах й авторитетних підручниках і навчальних посібниках із теорії та методики фізичного виховання різних верств населення [11].

В чинному законодавстві України та у підручниках з теорії і методики фізичного виховання, інших навчально-методичних джерела також не містяться словосполучення «зміст фізичного виховання».

У роботі Віталія Михайлова розділ зміст фізичної підготовки складається з фізичних вправ, як основних засобів фізичної підготовки, їхньої характеристики, класифікації та техніки виконання, а також неспецифічних засобів та засобів психореґулюючого впливу [5]. До групи неспецифічних засобів віднесено оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори. Засоби психореґулюючого впливу представлені наочно-образними, вербальними, руховими та фізіотерапевтичними засобами. Неспецифічні засоби та засоби психореґулюючого впливу відносяться до допоміжних засобів фізичної підготовки [5].

Згідно з Інструкцією з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України,

затвердженою наказом Міністерства оборони України від 05.08.2021 № 225 (далі – Інструкція-225), зміст *фізичної підготовки військовослужбовців* складають: фізичні вправи, теоретичні знання, організаційно-методичні навички та вміння управління фізичним вдосконаленням військовослужбовців, фізичною підготовкою у військових частинах (підрозділах). Інструкція-225 зазначає, що фізична підготовка у видах і окремих родах військ Збройних Сил України та підрозділах Державної спеціальної служби транспорту організовується з урахуванням особливостей їхнього бойового застосування. У процесі підготовки реалізуються принципи прикладності, комплексності, систематичності, послідовності, оптимальності та конкретності, що спрямовані на забезпечення належного рівня фізичної готовності військовослужбовців до виконання службових завдань [3]. На нашу думку, потрібно більш детально розглянути зміст фізичної підготовки військовослужбовців.

По-перше у томі 1 підручника «Теорія методика фізичного виховання» фізичні вправи – це основний та специфічний засіб фізичного виховання, особливий вид рухової діяльності, за допомогою якого здійснюється спрямована дія на того, хто займається [7]. Окрім, того засіб – це прийом, спеціальна дія, що уможливує здійснення, досягнення чого-небудь, створеного людиною з певною метою. До засобів фізичного виховання відносять фізичні вправи, сили природи та гігієнічні фактори. За допомогою фізичних вправ відбувається спрямована дія на людину для розвитку її фізичних і духовних здібностей. В окремих випадках у поєднанні з фізичними вправами фізична праця, яка відбувається у сприятливих умовах зовнішнього середовища (праця в лісі, в полі тощо), з певним дозованим навантаженням, може виступати як допоміжний засіб фізичного вдосконалення. Проте, якщо вона використовується таким чином, то вже підпорядкована цілям фізичного виховання, змінюється її сутність і спрямованість. Отже, фізичні вправи можна визначити як рухову діяльність, яка відбувається за законами вдосконалення особистості [7, 8]. Фізичні вправи, професійні військово-прикладні прийоми і дії виконуються з урахуванням статі, віку, стану здоров'я, дотриманні умов безпеки, гігієнічних норм і використанні водних, сонячних та повітряних процедур. Для перевірки військовослужбовців за нормативами фізичних вправ складено комплекси контрольних вправ, які наведено у додатку 7 Інструкції-225. Згідно з Інструкцією-225, фізичні вправи є основою

підготовки і мають бути структурованими для формування витривалості, сили, швидкості, спритності та координації, що необхідні для виконання військово-професійних завдань. З урахуванням сучасних методик фізичного виховання, до програми включаються вправи для загального розвитку (біг, стрибки, вправи з вагою тіла), спеціальні вправи (подолання перешкод, військово-прикладне плавання, рукопашний бій), а також функціональний тренінг, який імітує реальні бойові умови, що сприяє підвищенню адаптивності організму до екстремальних навантажень [3].

По-друге, щодо **теоретичних знань з фізичної підготовки**, в Інструкції-225 підкреслено важливість теоретичної підготовки, яка охоплює знання про вплив фізичних навантажень на організм військовослужбовця, принципи здорового способу життя, профілактику травматизму та професійних захворювань. Згідно з теорією фізичного виховання, ці знання мають включати основи анатомії, фізіології, біомеханіки руху, а також методи самоконтролю фізичного стану, що дозволяє військовослужбовцям свідомо підходити до процесу тренувань і відновлення.

По-третє, щодо **організаційно-методичні компетенції та вміння управління процесом фізичного вдосконалення**. Відповідно до Інструкції-225, військовослужбовці мають опанувати навички планування та координації фізичної підготовки у військових підрозділах. У рамках сучасних методичних підходів це передбачає здатність розробляти тренувальні програми з урахуванням індивідуальних характеристик особового складу, застосовувати принципи диференціації та індивідуалізації, а також використовувати новітні технології, зокрема біометричні датчики, для моніторингу фізичного стану та оптимізації тренувальних навантажень.

Враховуючи вищевикладене, аналіз Інструкції-225 свідчить, що вона не містить чіткого обґрунтування змісту фізичної підготовки військовослужбовців, оскільки відносить до нього переважно методичні та організаційні аспекти, такі як фізичні вправи й управлінські навички, без належної конкретизації. Хоча документ включає поняття «теоретичні знання», що є позитивним моментом, він не розкриває їхньої специфіки, ігноруючи пріоритетність практичних знань, необхідних для формування та підтримання фізичної підготовленості військовослужбовців як суб'єктів екстремальної діяльності.

В.Ягупов та В.Свистун обґрунтовано зміст фізичного виховання військовослужбовців, що представляє сукупність їх прак-

тичних і теоретичних знань щодо свого фізичного виховання та самовиховання, формування, розвитку, вдосконалення і підтримання своєї фізичної підготовленості та готовності як військових професіоналів до успішної військово-професійної діяльності. Ця діяльність містить наукові теоретичні та практичні відомості про фізичну культуру та спорт, здоровий спосіб життєдіяльності військовослужбовців як суб'єктів екстремального виду діяльності, фізичну підготовленість і готовність до військово-професійної діяльності як військових професіоналів конкретного виду та роду військ, відповідні організаційні форми, методи і засоби їх формування, розвитку, вдосконалення та підтримання, практичні фізичні навички, уміння і здатності, професійно важливі фізичні якості, якими вони мають опанувати, формувати, розвивати та вдосконалювати як представники конкретного виду та роду військ, що необхідна для успішної життєдіяльності в військовому середовищі та виконання військово-професійних і найголовніше – бойових завдань [11]. Отже, В. Ягупов та В. Свистун пропонують комплексне визначення змісту фізичного виховання, яке охоплює теоретичні та практичні знання про фізичну культуру, здоровий спосіб життя, розвиток фізичних якостей і навичок, необхідних для військово-професійної діяльності, з акцентом на бойову готовність у військовому середовищі. Таке визначення створює міцну основу для подальшого вдосконалення (засобів і форм) фізичної підготовки, зокрема шляхом оптимізації змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління, що потребує врахування їхньої специфічної ролі в умовах воєнного стану та особливостей виконання оперативного-управлінських завдань.

На нашу думку, для оптимізації змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління під час дії правового режиму воєнного стану необхідно зосередитися на ключових аспектах, які безпосередньо впливають на їхню здатність ефективно виконувати свої функціональні обов'язки. Згідно з наказами Головнокомандувача Збройних Сил України «Про організацію фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України на 2023, 2024 та 2025 роки», в органах військового управління Збройних Сил України чітко визначені форми фізичної підготовки, зокрема:

- ранкова фізична зарядка – не проводиться;
- навчальні заняття – не проводяться;

- фізичне тренування в процесі навчально-бойової діяльності – виконання комплексів відновлювальної гімнастики;

- спортивно-масова робота – систематично не проводиться, тільки за окремими планами; індивідуальне (самостійне) фізичне тренування – не менш 3 годин на тиждень (за окремими планами та рекомендаціями фахівців фізичної культури і спорту).

Зроблений нами аналіз, дозволяє оптимізувати зміст фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління в умовах правового режиму воєнного стану (таблиця 1).

Метою статті є здійснення аналітичних досліджень та розроблення пропозицій щодо оптимізації змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Основну увагу зосереджено на важливості вдосконалення цього змісту з урахуванням специфіки службової діяльності, яку виконують військовослужбовці в контексті захисту територіальної цілісності та недоторканості держави від російської агресії.

Методологія дослідження. Дослідження базуватиметься на методах системного аналізу, порівняльного аналізу та узагальнення даних, отриманих із відкритих джерел, зокрема звітів, наукових публікацій та офіційних документів.

Зв'язок з науково-дослідними роботами. Робота виконана за темою «Оптимізація змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління на період дії правового режиму воєнного стану» науково-дослідної роботи Національного університету оборони України на 2024–2025 роки, шифр «Тюнінг-2».

Наукова новизна дослідження полягає у розробці моделі оптимізації змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління на період дії правового режиму воєнного стану, яка інтегрує тактичні елементи, функціональний тренінг та психофізіологічну підготовку для підвищення бойової готовності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що зміст фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління потребує оптимізації з урахуванням їхньої специфічної управлінської ролі та умов воєнного стану. Оптимізований зміст включає адаптовані фізичні вправи, сфокусовані теоретичні знання, тактичні елементи, психофізіологічну підготовку та практичні

Таблиця 1

Оптимізований зміст фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління в умовах воєнного стану

Компонент	Зміст	Обґрунтування оптимізації	Принципи оптимізації
Теоретичні знання	Основи фізіології та впливу вправ на організм (профілактика професійних захворювань). Принципи швидкого відновлення після стресу. Методи самоконтролю фізичного стану (вимірювання ЧСС, оцінювання втоми)	Скорочено до ключових аспектів із практичним застосуванням, щоб зменшити час на навчання та зосередитися на практиці	Раціональність, практичність
Практичні заняття	Функціональний тренінг: короткі аеробні навантаження (біг 1–3 км), вправи з вагою тіла (планка, віджимання). Вправи на розвиток гнучкості для профілактики травм	Виключено надлишкові вправи, залишивши лише ті, що відповідають управлінській діяльності та бойовій готовності	Адаптивність, ефективність
Тактичні елементи	Імітація бойових ситуацій: швидке переміщення між укриттями, дії під стресом. Елементи рукопашного бою для самозахисту	Інтегровано в основні тренування, щоб уникнути додаткових занять, зберігаючи ефективність	Ефективність, інтеграція
Психофізіологічна підготовка	Дихальні техніки та короткі медитативні практики для зниження стресу. Тренування вольових якостей у складних умовах (після розумового навантаження)	Включено як складову основних занять для економії часу, але з фокусом на стресостійкість	Раціональність, інтеграція
Організаційно-методичні компетенції	Розробка індивідуалізованих тренувальних планів. Використання доступних технологій (фітнес-трекери) для моніторингу стану. Організація інтенсивних занять в умовах воєнного стану (наприклад, в умовах обмеженого простору).	Зосереджено на практичних навичках із використанням доступних засобів, що не потребують значних ресурсів	Доступність, практичність

організаційно-методичні компетенції, що забезпечують ефективну бойову готовність. Визначення В. Ягупова та В. Свистун доповнює цей підхід, наголошуючи на інтеграції теоретичних і практичних знань для розвитку фізичних якостей і навичок, необхідних для військово-професійної діяльності. Такий підхід дозволяє раціонально використовувати час і ресурси, враховуючи обмеження воєнного часу, та підвищує здатність особового складу виконувати оперативно-управлінські

завдання. Таким чином, оптимізація змісту фізичної підготовки є ключовим кроком для забезпечення професійної спроможності військовослужбовців під час дії правового режиму воєнного стану.

Перспективи подальших наукових пошуків полягають у розробці та апробувати персоналізовані підходи до фізичної підготовки, які враховують індивідуальні фізіологічні та психологічні особливості військовослужбовців, а також їхній бойовий досвід.

Література:

1. Анохін Є., Романчук С., Афонін В., Лойко О., Петрук А. Аналіз організаційної структури управління системи фізичної підготовки Збройних сил України. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2023. № 1(61). С. 3–13.
2. Досвід забезпечення фізичної готовності військовослужбовців Збройних Сил України в умовах дії правового режиму воєнного стану. Колектив авторів. Оперативне завдання Київ : НУОУ, 2023. 86 с.
3. Інструкція з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 05.08.2021 р., № 225. Київ, 2021. 234 с. URL: <http://surl.li/pdkixg>
4. Методичні рекомендації з організації індивідуальної підготовки генералів і офіцерів апарату Міністерства оборони України: методичний посібник / колектив авторів; за ред. Фіногенова Ю. С. К. : УФКіС, 2016. 83 с.
5. Михайлов Віталій. Навчання фізичним вправам та розвиток фізичних якостей військовослужбовців. Навчально-методичний посібник. Львів, ЛВІ, 2002. 82 с.
6. Оптимізація змісту фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців ВВНЗ на період дії правового режиму воєнного стану. Колектив авторів, наук. керівник – Михайлов В. В. науково-дослідна робота, шифр «Тюнінг-1», Київ : НУОУ, 2023. 289 с.

7. Теорія і методика фізичного виховання в 2-х томах. Т. Ю. Круцевич. К. : Олімпійська література, 2012. Том 1. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 391 с.
2. Теорія і методика фізичного виховання в 2-х томах. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2012. Том 2. Методика фізичного виховання різних груп населення. 367 с.
3. Управління фізичною підготовкою та спортивною діяльністю системою Міністерства оборони України : навч. посіб. С. М. Жембровський та ін. Київ : НУОУ, 2024.
4. Фізична культура та спортивно-оздоровчі технології : колективна монографія. за заг. редакцією О. В. Петрачкова. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2024. 320 с. ISBN 978-966-286-254-6
5. Ягупов В. В., Свистун В. І. Зміст фізичного виховання військовослужбовців. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Випуск 37 (2-2024) С. 40–54. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2024-37-40-56>
6. Clemente-Suárez V. J. New Training Program for the New Requirements of Combat of Tactical Athletes. *Sustainability*, 2022. 14(3), 1216. <https://doi.org/10.3390/su14031216>
7. Conkright W. R., Barringer N. D., Lescure P. B., Feeney K. A., Smith M. A., Nindl B. C. Differential recovery rates of fitness following U.S. Army Ranger training. *J Sci Med Sport*. 2020. 23(5), 529–34. 10.1016/j.jsams.2019.12.010
8. Friedl K. E., Knapik J. J., Hakkinen K., Baumgartner N., Groeller H., Taylor, N. A., Duarte A. F., Kyrolainen H., Jones B. H., Kraemer W. J. et al. Perspectives on Aerobic and Strength Influences on Military Physical Readiness: Report of an International Military Physiology Roundtable. *J. Strength Cond. Res*. 2015, 29 (Suppl. 11), S10–S23.
9. Gan LSH, Fan PWP, Zhang J, et al. Changes in energy balance, body composition, metabolic profile and physical performance in a 62-day Army Ranger training in a hot-humid environment. *J Sci Med Sport*. 2022. 25(1), 89–94. 10.1016/j.jsams.2021.08.005
10. Gibala M. J., Little J. P., Van Essen M., Wilkin G. P., Burgomaster K. A., Safdar A., Raha S., Tarnopolsky M. A. Short-term sprint interval versus traditional endurance training: Similar initial adaptations in human skeletal muscle and exercise performance. *J. Physiol*. 2006, 575, 901–911.
11. Havenetidis, Konstantinos & Bissas, Athanassios & Monastiriotis, Nikolaos & Nicholson, Gareth & Walker, Josh & Bampouras, Theodoros & Dinsdale, Alex. Combining sport and conventional military training provides superior improvements in physical test performance. *International Journal of Sports Science & Coaching*. 2023. 18. 1567–1576. 10.1177/17479541221116959
12. Knapik J. J., Hauret K. G., Canham-Chervak M., Mansfield A. J., Hoedebecke E. L., McMILLIAN D., Arnold S. Injury and Fitness Outcomes during Implementation of Physical Readiness Training. *Int. J. Sports Med*. 2003, 24, 372–381.
13. Lauder T. D., Baker S. P., Smith G. S., Lincoln A. E. Sports and physical training injury hospitalizations in the Army. *American Journal of Preventive Medicine*, 2000. 18(3, Suppl. 1), 118–128. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(99\)00174-9](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(99)00174-9)
14. Mourtakos S., Vassiliou G., Koutoangelos K., Philippou A., Tzavellas E., Tornero-Aguilera J. F., Clemente-Suárez V. J., Papageorgiou C., Sidossis L. S., Papageorgiou C. Endocannabinoids and Heart Rate Variability Alterations after Exposure to Prolonged Intensive Physical Exercise of the Hellenic Navy SEALs. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2022, 19, 28.
15. Murray A., Fraser J. J., Bazett-Jones D. M., Norte G. E. Changes in Physical Performance Following Operational Military Training: A Meta-Analysis. *Sports Med Open*. 2025 Feb 13. 11(1), 16. doi: 10.1186/s40798-025-00815-y. PMID: 39946048; PMCID: PMC11825424
16. Petrachkov O., Yarmak O., Chepurnyi V., Mykhaylov V., Andrieieva O., Verbin N., Kostiv S. (2023). Peculiarities of body adaptation to moderate altitude conditions in military personnel. *Journal of Physical Education and Sport*, 23(11), 2983–2992. DOI:10.7752/jpes.2023.11339
17. Petrachkov O. V., Kyslenko D. P., Mykhaylov V. V., Shostak R., Polyvaniuk V. Motivation of military specialists to engage physical training during the legal regime of martial law. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, Vol. 24 (issue 6), Art 165, pp. 1457–1464, June 2024 online ISSN: 2247 – 806X; p-ISSN: 2247 – 8051; ISSN – L = 2247 – 8051.
18. Prestes J., De Lima C., Frollini A. B., Donatto F. F., Conte M. Comparison of linear and reverse linear periodization effects on maximal strength and body composition. *J. Strength Cond. Res*. 2009, 23, 266–274.
19. Toskic L. Editorial: Combat sports in contemporary society: An interdisciplinary exploration. *Frontiers in Sports and Active Living*, (2025). 7. <https://doi.org/10.3389/fspor.2025.1568909>
20. Yuriev S. et al. The role and place of applied military sports in the physical training of future officers of the Armed Forces of Ukraine. 2021. 149–152. 10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(135).36

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ**

Випуск 2 (65), 2025

Видання виходить 4 разів на рік

Коректор *Я. І. Вишнякова*
Комп'ютерне верстання *Т. О. Клименко*

Підписано до друку 17.07.2025 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,51.
Наклад 100 прим. Замовлення № 0725/557

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.